రత్నావళి.

ఇది

కాశ్మీరదేశపురాజైన శ్రీహర్షదేవునిచే విరచితమయిన
సంస్కృత నాటకమునుండి

కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారిచే

తెనిఁగింపఁబడినది.

ఐదవ కూర్పు.

ప్రకాశకులు:
హితకారిణీ సమాజము
రాజమహేంద్రవరము
1950

రాజమహేంద్రవరమున
బొలిసెట్టి వెంకటరమణయ్య అండ్ సన్సువారిచే
శారదా ముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపబడియె.

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రలు.

పురుషులు

ఉదయనుఁడు లేక వత్సుఁడు—కౌశాంబీపురాధీశ్వరుఁడు.

యౌగంధరాయణుఁడు—ఉదయనుని ప్రధానమంత్రి.

వసంతకుఁడు—విదూషకుఁడు; రాజునకు వేడుక చెలికాఁడు.

వసుభూతి—సింహళద్వీపపురాజు మంత్రి.

బాభ్రవ్యుఁడు—యౌగంధరాయణునిచే సింహళమునకుఁ బంపఁబడిన కంచుకి.

విజయవర్మ—ఉదయనుని సేనయందలి యొకయధికారి; రుమణ్వంతుని మేనల్లుఁడు.

సంవరణసిద్ధి—ఐంద్రజాలికుఁడు.

స్త్రీలు

వాసవదత్త—ఉదయనుని పట్టమహిషి.

రత్నావళి లేక సాగరిక—సింహళదేశపు రాజుకూఁతురు.

కాంచనమాల—వాసవదత్త కాప్తురాలై రాలయిన ప్రధాన సేవకురాలు.

సుసంగత—సాగరిక కాప్తురాలయిన సేవకురాలు.

నిపుణిక—ఒక సేవకురాలు.

మదనిక—ఒక సేవకురాలు.

చూతలతిక—ఒక సేవకురాలు.

వసుంధర—అంతఃపుర ద్వారపాలకురాలు.

ప్రస్తావమున వచ్చువారు

విక్రమబాహువు—సింహళేశ్వరుఁడు, రత్నావళితండ్రి; వాసవదత్త పినతండ్రి.

రుమణ్వంతుఁడు—ఉదయనుని సేనాధిపతి.

జయవర్మ—రుమణ్వంతుని తమ్ముఁడు.

పీ ఠి క.

—: ౦ :—

రత్నావళియను నీనాటిక కాశ్మీరదేశపు రాజైన శ్రీహర్ష దేవునిచే సంస్కృతమున రచియింపఁబడినది. ఈరాజు మరణము నొంది యిప్పటి కేడువందల యేఁబదిసంవత్సరములు దాఁటిపోయి నది. శ్రీహర్షదేవుఁడే దీనిని రచించినట్లు నాటకమువలనఁ గనఁబడు చున్నను, ఆయన యాస్థానకవీశ్వరుఁడయిన ధావకుఁడను నతఁడు దీనిని రచియించి తనప్రభువు చేసినట్టందు వ్రాసెనని కావ్యప్రకా శికవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. కథానాయకుఁడయిన యుదయనమహా రాజును మిక్కిలి సుప్రసిద్ధుఁడు, పూర్వకాలమునం దీయనకథలను ప్రతిగృహమునందును కూడఁ జెప్పుకొనుచుండినట్లు కాళిదాసుని మేఘ సందేశమువలనఁ దెలియుచున్నది, ఆరాజునే నాయకునిగాఁ జేసి వాసవ దత్తయను కావ్యమును సుబంధుఁడను కవి చేసియున్నాఁడు; ఈయన చరిత్రము విష్ణుపురాణమునందును, బృహత్కథయందునుగూడ వర్ణింపఁబడియున్నది. ఇతఁడు పాండవులసంతతివాఁడు, ఈతని పూర్వు లలో నొకఁడగు నిచక్షుపు హస్తినాపురము నువిడిచి కౌశాంబీనగర మును తనకు రాజధానినిగాఁ జేసికొన్నాఁడు. ఈనాటకము కవిత్వము కాళిదాసుని కవిత్వమంత మనోహరముగా నుండకపోయినను, కథ మిక్కిలి చమత్కారముగానే యుండును. ఇందు చెప్పఁబడిన సంగ తులలో స్వభావవిరుద్ధమయిన దేదియులేదు. దీనివలనఁ బూర్వ కాలమునందు హిందూసుందరుల కెంతస్వాతంత్ర్య ముండెడిదియో, వారెంత నాగరికురాండ్రుగాను విద్యావతులుగాను నుండి భర్త లతోఁగూడ సభలకుసహితము వచ్చెడియాచారము కలిగియుండెనో, స్పష్టపడుచున్నది. ఈకవి యీగ్రంథమును రచించిన కాలములో నింద్రజాలవిద్యయం దందఱికిని మిక్కిలి నమ్మకమున్నట్లు కనఁబడు చున్నది.

నటి—(నిట్టూర్పు విడిచి కంపముతో) అయ్యా! మీరిప్పుడు నిశ్చింతులుగా నున్నారు. మందభాగ్యురాలనైన నాకొక్కతెయే కూఁతురు, దానిని మీరేదో దేశాంతరమునం దియ్యమంటిరి; అందుచేత దూరదేశస్థుఁ డయిన భర్తతో దానికి పాణిగ్రహణ మెట్లు కలుగునా యని నాకెప్పుడు నదేచింతగా నున్నది. దీనిని మీరేల తలఁపరు? ఇట్టి విచారముతో నేనెట్లు నాట్యము నిర్వహింపఁగలను?

సూత్రి—ఓసీ! దూరస్థుఁడని విచారపడఁబోకు. చూడు—

గీ. దైవ మనుకూల మగు నేని, తడవు లేక
యభిమతార్థంబుఁ దెచ్చి ద్వీపాంతరంబు
నుండియైన, దిగంతంబు నుండియైన,
జలధినడుమనుండియునైన, సంఘటించు.

(నేపథ్యమునందు)

సాధు! భరతపుత్రా! సాధు! అదసత్యయము. అందుకు సందేహ మేమి?

సూత్ర—(ఆలకించి నేపథ్యమువంకఁ జూచి) ఓసీ! ఇంకను కాలవిలంబ మేల చేసెదవు? అదె నాతమ్ముఁడు యౌగంధరాయణ వేషమును ధరించి వచ్చి యున్నాఁడు. కాఁబట్టి నీవురమ్ము. మనమును ననంతరకరణీయ వేషరచనను సిద్ధము చేయుదము.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ప్రస్తావన.

రత్నావళి

ప్రథమాంకము

ప్రదేశము — కౌశాంబీనగరము.

[అప్పుడు హృష్టుఁడగు యౌగంధరాయణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

యౌగం — అది సత్యము. అందుకు సందేహమేమి!

గీ. దైవ మనుకూల మగునేని, తడవు లేక
యభిమతార్థంబుఁ దెచ్చి, ద్వీపాంతరంబు
నుండియైన, దిగంతంబునుండి యైన,
జలధినడుమునుండియు నైన సంఘటించు.

అట్లు కానిపక్షమున, ఆమెను వివాహమాడువాఁడు మహాభాగ్యశాలి యగునని సిద్ధుఁడు చెప్పినమాటను నమ్మి నేనడుగఁబంపిన సింహళ రాజపుత్రిక సముద్రమధ్యమున నోడ పగిలి మునిఁగిపోవునపుడు పలక దొరకి బ్రతుకుట యెక్కడ! సింహళద్వీపమునుండి తిరిగి వచ్చుచున్న కౌశాంబీపురవర్తకుఁ డట్టియవస్థలో నున్నయామెను రత్నహారముచే గుఱుతుపట్టి యిచ్చుటికి సురక్షితముగాఁ దీసికొనివచ్చి నాకిచ్చుట యెక్కడ! (హర్షముతో) ఏవిధమునఁ జూచినను మనరాజుగారి కిప్పుడు మంచిదినములు వచ్చినట్లు కనఁబడుచున్నవి. (ఆలోచించి) నేనును ఆచిన్నదానిని సగౌరవముగా రాణిగారి సంరక్షణమున నొప్ప గించుట మంచిపనియే చేసియున్నాను. ఆమెను తీసికొనివచ్చుటకయి వెళ్ళిన బాభ్రవ్యుఁడనుకంచుకియు, తోడుగా పంపఁబడిన సింహళ ద్వీపాధిపతిమంత్రి యగువసుభూతియు ఏలాగుననో సముద్రతీరమును జేరి, కోసలరాజును శిక్షించుటకయి మనచేఁ బంపఁబడిన రుమణ్వాం తునితోఁగలిసికొన్నారనియువిన్నాఁడను. వీనినన్నిఁటినిబట్టి చూడఁగా స్వామికార్యము సఫల మయినట్టే. అయినను, నాకుమాత్రము ధైర్యము కలుగకున్నది. భృత్యత్వ మెప్పుడును కష్టమయినదికదా!

గీ. స్వామియభివృద్ధి కీపని సలిపినాఁడ;
సాయపడియెడు దైవంబుఁ జేయియిచ్చి;
అగు నమోఘంబె సిద్ధోక్తి, యట్టు లయ్యు
స్వామి కెఱిఁగింపకునికి నే జడియవలయు,

[తెరచాటున కలకలము]

(ఆలకించి) ఆహా! మధురముగా వాయించుచున్న మద్దెలల మృదునాదముతో మిళితమయి శ్రావ్యమయినసంగీతముతో పౌరులచర్చరీధ్వని యెంత మనోహరముగా బయలువెడలుచున్నది! ఈ మదనమహోత్సవమునందుఁ బ్రవర్తించుచున్న పురజనులయొక్కయత్యధికసంతోషమును జూచుటకయి రాజుగా రిప్పుడు మేడమీఁది కెక్కుదురని యూహించెదను. (పయివంకఁ జూచి)అదె ప్రభువుగా రప్పుడే మేడమీఁది కెక్కియే యున్నారు.

చ. అమరఁగ విగ్రహంబు విడనాడి, కరుఁ రతిమంతుఁ డౌచు, ని
త్యమును జనాళిచిత్తములయందె వసించుచు, వేడ్కతో సుహృ
త్తమును వసంతకుం గలసి, దర్పకుఁడే తనయుత్సవంబునం
దముఁ గనవచ్చెనో యనఁగఁ దా నలవత్సనృపాలుఁ డొప్పగున్.

ఇఁక నేనింటికివెళ్ళి ముందుచేయవలసిన కార్యమునుగుఱించి యాలోచించెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[వసంతోత్సవమునకుఁ దగినవేషము వేసికొని, పీఠముమీఁదఁగూరుచుండి వసంతకునితోఁగూడ రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

వత్స—(సంతోషముతో) ఓయీ! వసంతకా!

వసం—స్వామీ! ఏమి సెలవు?

వత్స—సీ. రాజ్య మంతయుఁ జాల రాజిల్లు చున్నది
లేశంబు రిపుబాధ లేక యుండ
కార్యభారము నెల్ల గారవ మారంగ
యోగ్యుఁడౌ మంత్రియం దుంచి గాఁడ
సత్పాలనముచేత సంతుష్టులై యున్న
వారలం ప్రజలెల్ల బాధలేక
ప్రద్యోతనందన రసికురా లగుభార్య,
సంతోషకర మీవసంత వేళ
నీవు సఖుఁడవు; వీని యన్నింటిచేత
హృదయమునను నానందము వృద్ధి గనెడు
నౌర! మన్మథోత్సవ మనుపేరె కాని,
యిదియు నామహోత్సవ మని యెంతు నేను.

వసం—మిత్రుఁడా! సత్యము, అయినను నేనిట్లు తలఁచెదను. ఇది మీదియుఁగాదు కామదేవునిదియుఁగాదు. ఎవనిరాకచే నిట్లు శోభిల్లుచున్నదని ప్రియమిత్రులయిన దేవరవారు సెలవిచ్చియున్నారో, అట్టిబ్రాహ్మణవటువునయిన నా యొక్కనిదే యీమహోత్సవము. (చూచి) ఇక్కడ నేమున్నది? అదిగో ముందు చూడుఁడు. మధుపానము చేత మత్తురాండ్రయిన కామినులు పెనఁగులాడి పుచ్చుకొని చిమ్మన గొట్టములతోఁ గొట్టుచున్న నీటిదెబ్బలకు గంతులు వేయుచు నాగర జను లీప్రకారముగా సంతోషించుచున్నారో! అంతట నిండి బోరు కలఁగుచున్న మద్దెలనాదములచే నధికమగు చర్చరీధ్వనులతోను, ఒండొరులు చల్లుకొనుటచే దశదిశలయందును వ్యాపించిన గంధ వొడితోను, రాజవీధిచివరను జరుగుచున్న మహోత్సవముయొక్క శోభను ఆప్రక్కను జూడుఁడు.

వత్స—(సంతోషముతో కలయఁ జూచి) ఓహో! పౌరుల ప్రమోదమునకు పరిమితి గానరాకున్నది!

సీ. అల్లదె కనుగొనుమా ప్రక్కబు ప్రక్కను
జను లొండొరులమీఁదఁ జల్లుకొనుచు
ప్రొద్దుటికెంజాయఁ బోలెడికుంకుమ
పొడి దేహములనిండఁ బోసికొనఁగ
భరముచే వంగినశిరసుల సరజాతి
యులరులదండ లుయ్యాల లూఁగ
కాయమునిండ బంగరునీరు పూసిన
పదువునను బసిండివలువ లమరఁ
గనకభూషణసందోహ కాంతు లడర
విత్తపతికోశమును దనవిభవమునను
దెగడి కౌశాంబినగరంబు తేజరిలెడు
నెచ్చటనుగన్న నొక్కటే పచ్చనగుచు.

సీ. ఆపైని దిలకింపు మదిగొ ధారాయంత్ర
ములనుండి పైకి జుమ్మనను వెడలి
అంతట నిండు నిరంతర బహునీర
ధారలచేతను దడపఁబడుచు
హాయిగానృత్యంబు చేయుచు నున్నట్టి
జనసమూహంబుల చరణహతుల
గట్టిగానలిగినదట్టంపుటడు సౌచు
నలరారుచున్న దీప్రాంగగణంబు
పడఁతులకపోలములనుండి పడెడునట్టి
సాంద్రసిందూరరజమును జనులు త్రొక్క

యరుణ మగుపాదములతోడ నందు నడువ
నెంతయును బురకుట్టిమం బెఱ్ఱనయ్యె.

వసం—(చూచి) మిత్రోత్తమా! ప్రౌఢులయినజనులు బలము కోలఁదిని లాగి విడుచుటచే చిమ్మనగ్రోవులనుండి బుస్సుమని వచ్చు నీటిధారలచేత మనోహర మయి వేశ్యాంగనలచేనొప్పుచున్న యీవైపునకుఁ జూడుము.

వత్స—(చూచి) నీవు చక్కఁగా కనిపెట్టితివి!

ద్విపద. బుక్కాపొడులచేతఁ బొడమినయట్టి
చిక్కనిచీఁకట్లు మిక్కిలి గ్రమ్మ
మణిమయకాంచన మండనకాంతు
లణుమాత్రము వెలుంగ నాసందునుండి
యెత్తినఫణముల మొత్తంబు లనఁగ
నలభుజంగసమూహ మగపడి యిపుడు
తలఁపించెదును రసాతలమును మిగుల.

వసం—(చూచి) చెలికాఁడా! అదిగో మదనోత్సవమునకుఁ దగిన యభినయముతో వర్తించుచు, మదనికయు చూతలతికయు నీవంకనే వచ్చుచున్నారు. దేవర వారు చూడవలెను.

[మదలీలల నటించుచు, ద్విపదీఖండమును పాడుచు, ఇద్దఱు చేటికలు ప్రవేశించుచున్నారు]

మద—(పాడుచున్నది)

ద్విపద. మావిగున్నల క్రొత్తతావులఁగొంచు
పూవుఁబోఁడులమానములు హరించుచును
మదదూతయననొప్పు మలయమారుతము
కరము చల్లగ వీవఁగాఁ జొచ్చె నిపుడు.

చూత—ద్విపద. విరిసినపొగడలు పరిమళింపంగ
కరమును బ్రియులరాకల నపేక్షించి
కాలహరణ మోర్వఁజాల కియ్యెడను
జాలంగ జవరాండ్రు సంచరించెదరు.

మద & చూత—

ద్విపద. జనులడెందముల వసంతుండె యిపుడు
మునుమున్ను మృదులంబు లొనరించి యుంచ,
ప్రసవాస్త్రిఁ డావెన్క వడిగలయట్టి
కుసుమబాణంబులు గొంచుశాసించు.

వత్స—(చూచి) ఓహో! నిర్భయమయిన వీరియీయాట యెంత రమ్యముగా నున్నది!

సీ. మద్యపానముచేత మత్తెక్కియాడెడి
భామినులయురోజభారమునను
వంగిననడుమును వగపుతో వీక్షించి
యాబాధకును మూలమయినయట్టి
వక్షస్స్థలంబును శిక్షించుగతి హార
ములు మాటికిని బొమ్ము మోఁదఁదొడఁగె
కనుఁగొనఁగా లేక కాంతిహీనము లౌచు
సరగున విరిసరుల్ జాఱఁజొచ్చె
తాఱుమాఱౌచుఁ గేశబంధంబు వీడి
వ్యాకులతఁ జెందఁగాఁజొచ్చె నతిశయముగ
పాదములమీఁద వ్రాలి కంపంబు మిగుల
ద్విగుణముగ నందియులు మొఱపెట్టఁ దొడఁగె.

వసం—(నవ్వుచు) మిత్రుఁడా! నేనుకూడ బద్ధపరికరములు

గలవారి మధ్యనుజేరి యాడుచుం బాడి. మదనమహోత్సవమును గౌరవింతునా?

వత్స—(చిఱునవ్వు నవ్వి) చెలికాఁడా! ఆలాగున నేచేయుము.

వసం——దేవరయాజ్ఞాప్రకారముగా చేసెదను. (లేచి, వారి మధ్యను నృత్యము చేయుచున్నాఁడు) ఓమదనికా! ఓసి చూత లతికా! ఈచర్చరీకమును నాకుఁ గూడ నేర్పెదరా?

మద——ఓయిభ్రష్టా! ఇది చర్చరీకము కాదు.

వసం——మఱి యేమిటిది?

మద——ఇది ద్విపదీఖండము కాదా?

వసం——ఆలాగే కానిమ్ము. ఈఖండముతో మోదకములు చేసెదరా? లడ్డువులు చేసెదరా?

మద——(నవ్వి) కాదు కాదు. ఇది పాడెడిది కాదఁటయోయీ?

వసం——(విస్మయముతో) ఇది పాడెడిదా! (విషాదముతో) ఇది పాడెడిదేయయి భుజించెడిది కానిపక్షమున దీనితో నాకుఁ బ్రయోజనము లేదు. చక్కఁగా నా ప్రియమిత్రునిదగ్గఱకే నేను పోయెదను. (ఆప్రకారముగా నడిచి యావలకుఁ బోయి కూరుచున్నాఁడు)

ఉభ——(ముందుకు లాగుచున్నారు)

వసం——(వెనుకకు లాగుచున్నాఁడు)

మద——(చేయి పట్టుకొని లాగుచు) ఓయిమూర్ఖాత్మా! రా. ఎక్కడకుఁ బోయెదవు? ఇక్కడనే యాడుదము. (అనిబహువిధముల గొట్టుచున్నది)

వసం——(చేయి లాగుకొని, రాజుకడకు వడిగఁ బరుగెత్తి) మిత్రుఁడా! నేను నృత్యము చేసితిం.

వత్స——చెలికాఁడా! ఆడితివి.

వసం—కాదు, ఆడి పలాయితుఁడ నయితిని.

చూత—ఓసీ! మదనికా! మనము చాలసేపు నృత్యము చేసితిమి. రాణిగారిసందేశము నిప్పుడు మహారాజుగారికి విన్నవింతము రమ్ము.

మద—చూతలతికా! చక్కఁగా జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చితివి! అలాగున నే చేయుదము. (దగ్గఱకు వెళ్ళి) దేవా! జయము గుఁగాక! రాణిగారిప్రకారముగా నాజ్ఞాపించు మన్నారు—(అని సగము చెప్పి, లజ్జ నభినయించి) కాదుకాదు. 'విజ్ఞాపించు మన్నారు.

వత్స—(హర్షముతో నవ్వి, యాదరముతో) మదనికా! ఆజ్ఞాపించుమన్నా రనుటయే రమణీయముగా నున్నది. విశేషించి యిది మదనమహోత్సవము. దేవిగా రేమియాజ్ఞాపించినారు.

వసం—ఓసి భానిసకూఁతురా! ఏమి? దేవిగా రాజ్ఞాపించు మన్నారా!

ఉభ—ఈప్రకారముగా రాణిగారు విన్నవించుచున్నారు—నే నిప్పుడు మకరందోద్యానమునకు వెళ్ళి రక్తాశోకవృక్షముయొక్క మొదటను పూదనీయుఁ డయిన మన్మథుని స్థాపించి, పూజ చేయఁ బోవుచున్నాను. అక్కడకు దేవరవారు విజయంచేసి సన్నిహితులయి యుండఁదగును.

వత్స—మిత్రుఁడా! చెప్పవలసిన దేమున్నది? మనకు ఉత్సవములమీఁదనే యుత్సవములు వచ్చుచున్నవి.

వసం—మిత్రుఁడా! అట్లయిన లెమ్ము. మన మక్కడకే వెళ్ళుదము. అక్కడ బ్రాహ్మణబాలుఁడ నయిన నాకును స్వస్తివాచనిక మీదయిన లభింపఁ గలదు.

వత్స—మదనికా! నీవు వెళ్ళి, ఇదిగో మేము మకరందో ద్యానమునకు వచ్చితిమని రాణిగారితో విన్నవింపుము.

చేటికలు—దేవర సెలవు ప్రకారము చేసెదము.

(వెళ్లుచున్నారు.)

వసం—మిత్రుఁడా! దిగుదము రా!

(ఇద్దఱును మేడ దిగుట నభినయించుచున్నారు)

వత్స—మిత్రుఁడా! మకరందోద్యానమునకు బ్రోవఁజూపుము.

వసం—దేవా! రండి. రండి. (నడచుచున్నారు.)

వత్స—(ముందువంకఁ జూచి) అదిగో మకరందోద్యానము. అందుఁ బ్రవేశింతము రండి. (ప్రవేశించుచున్నారు.)

వసం—(విస్మయముతో) ఓ మహారాజా! చూడుము. చూడుము. మలయమారుతముచేఁ గదలుచున్న గుండ్రని తియ్యమామిడి పూగుత్తులను మేలుకట్టును గట్టుకొని, మదించినతుమ్మెదమొత్తముల ఝుంకారములతోఁ గలిసిన కోకిలాలాపములను సంగీతముచే సుఖము నిచ్చుచు, మకరందోద్యానము దేవరరాక కయి యాదరముతో నెదురు చూచుచున్నదానివలెఁ గనఁబడుచున్నది. కాఁబట్టి దేవర యందుఁ బ్రవేశింపఁదగును.

వత్స—(అంతటనుగలయఁజూచి) ఆహా! ఏమి యీమకరందోద్యానము యొక్క రమ్యత!

చ. పవడపుఁగాంతి నొప్పెసఁగుపల్లవజాతముచేత నెఱ్ఱనై,
యువలను భృంగరావ మనువ్యక్తముకానిచలోక్తు లొప్పఁగాఁ
బవనవశంబునం గదలి వ్రాలెడికొమ్మలఁ గూడి, వృక్షముల్
మివుల మధుప్రసక్తి నవె మించెడు మత్తతగన్న కైవడిన్.

సీ. మూలంబునను దొల్లి ముద్దియల్ కమ్మని
సుర నొసఁగంగ నాపరిమళంబె
నలుగడల నిపుడు నలముదునో యనఁ
బుష్పవృష్టుల నొప్పఁ బొగడచెట్టు
మధుపానమునను దాఁ బ్రమదల యెనమోములు
నగుటచేఁ బూచిననాఁటివోలె
విడువక యుండెనా విరుల మొత్తముతోడ
భాసిల్లెడు నిదె సంపంగిచెట్టు
కామిను లశోకవృక్షంబుఁ గాలు సాఁచి
తన్నినప్పటినూపురధ్వనిని వించుఁ
జెలఁగి యామ్రోత ననుకరించెడు వసంగ
భృంగపంక్తులు మ్రోసెడుఁ బ్రియుఁడ వినెదె.

వసం—(ఆలకించి) మిత్రుఁడా! అది తుమ్మెద లందియల మ్రోత ననుకరించుట గాదు. రాణిగారియొక్కయు పరిజనము యొక్కయు కేవల నూపురశబ్దమే.

[వాసవదత్తయు, కాంచనమాలయు, పూజోపకరణములను గ్రహించి సాగరికయు, పరివారమును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వాస—ఓసీ! కాంచనమాలా! నాకు మకరందోద్యానమునకు మార్గమును గనఁబఱుపుము.

కాంచ—దేవీ! ఇదిగో రండి.

వాస—(ముందుకు నడిచి) ఓసీ! కాంచనమాలా! మనము మదనపూజ చేయవలసిన రక్తాశోకవృక్ష మిక్కడ కెంతదూరమున నున్నది?

కాంచ—దేవీ! సమీపములోనే యున్నది. అదిగో చూడుమెప్పుడును విడువకుండఁ బువ్వులతో నిండియుండు మీరు పెంచిన మాధవీలత. అకాలమునందు పూచునట్లు చేయుటకయి యనుదినమును రాజుగారు తమమనస్సు నాయాసపెట్టుకొనుచున్న నవమాలిక కదా యీపయిది? దానిని దాఁటినతోడనే పూజ నిర్వర్తింపవలసిన రక్తాశోకవృక్షము కనఁబడును.

వాస—అట్లయినచో రమ్ము. అక్కడకు శీఘ్రముగాఁ బోదము.

కాంచ—దేవీ! రండి రండి. (అందఱును నడుచుచున్నారు)

వాస—ఇదిగో రక్తాశోకవృక్షముదగ్గఱకు వచ్చితిమి. ఇక్కడ నేను పూజ చేయవలెను. రమ్ము! పూజోపకరణములు తెమ్ము.

సాగ—(దగ్గఱకు వచ్చి) దేవీ! ఇవిగో, అన్నియు సిద్ధముగా నున్నవి.

వాస—(నిరూపించి మనస్సులో) అయ్యో! ప్రమాదము సంభవించినదిగదా! ఇంతకాలము నేనెవరిని రాజుగారియొక్క దృష్టిపథమునందుఁ బడకుండఁ బ్రయత్నముచేతఁ గాపాడుచు వచ్చితినో యామెయే యిప్పుడు రాజుగారికంటఁ బడుట తటస్థించినదిగదా? కానిమ్ము. ఈప్రకారముగాఁ జేసెదను. (ప్రకాశముగా) ఓసీ! సాగరికా! మదనమహోత్సవమునందు పరవశురాండ్రయి యుండు పరిజనమువద్ద శారికను విడిచిపెట్టి యిప్పుడు నీవెందుకువచ్చినావు? పూజోపకరణములను కాంచనమాలచేతికిచ్చి, నీవక్కడకు శీఘ్రముగా వెళ్ళు.

సాగ—దేవిగారియాజ్ఞప్రకారము చేసెదను. (అలాగునఁ జేసి, కొన్నియడుగులు నడిచి, మనసులో) శారికను సుసంగతచేతి

కిచ్చి వచ్చితిని. ఈపూజ మాడవలెనని నాకు కుతూహలముగా నున్నది. మాతండ్రిగారి యుంతఃపురమందం దేప్రకారముగా వర్ణింపఁ బడునో చూచి, అక్కడ పూజాసమయమగులోపల నిక్కడ నేనును పూజచేయుటకయి పూవులను గోసి తెచ్చుకొనెదను. (అని నడచి, పూవులు కోయుచున్నది.)

వాస—కాంచనమాలా! అశోకమునందు కామదేవునిం బ్రతిష్ఠింపుము.

కాంచ—దేవిగారి సెలవుప్రకారము చేసెదను. (అప్రకారము చేయుచున్నది.)

వసం—(ముందుకు నడిచిచూచి) ఓమిత్రుఁడా! అందెలచప్పుడఁడగినది గనుక, దేవిగా రశోకమూలమునకు వచ్చిరని యూహించెదను.

వత్స—చక్కఁగాఁ గనిపెట్టినావు. చూడు మాను దేవియే కదా?

గీ. పుష్పసుకుమార మైనట్టిమూర్తి దాల్చి
తనుతరంబగు మధ్యంబు తనరుచుండఁ
గమ్మవిల్తునిపార్శ్వభాగమున నున్న
కుసుమచాపమోయన దేవి కొమరుమీఱె.

దగ్గఱగా వెళ్ళుదము రా. (చేరువకు వెళ్లుచున్నారు.)

వత్స—(సమీపించి) ప్రాణేశ్వరీ! వాసవదత్తా!

వాస—(చూచి) నాథా! దేవరకు జయమగుఁగాక! పీఠమును స్వీకరించి దేవరవారీప్రదేశము నలంకరింతురుగాక! ఇదిగో పీఠము. దేవర యిందుఁగూర్చుండుఁడు.

వత్స—(కూరుచున్నాఁడు.)

కాంచ—దేవీ! స్వహస్తములతో నర్పించిన పుష్పములు కుంకుమము, చందనము, వస్త్రము, వీనిచే నలంకరింపఁబడినరక్తాశోక వృక్షముదగ్గఱకు వెళ్ళి, భగవానుఁడయిన మన్మథునర్చింపుఁడు.

వాస—పూజోపకరణములను నాయొద్దకుఁ దీసికొనిరా.

కాంచ—(తీసికొని వచ్చుచున్నది.)

వాస—(పూజ చేయుచున్నది.)

వత్స—ప్రాణనాయికా! వాసవదత్తా!

గీ. క్రొత్తగా మజ్జనంబాడి కోమఱుమిగులఁ
దోపుచీరను ధరియించి తుంటవిలుతు
భక్తిఁ బూజించునీవు పరివాళవిటపి
నాశ్రయించినలతపగె నలరె దిపుడు.

గీ. స్మరునిఁ బూజింప హస్తంబు సాఁచి నీవు
ముట్టుకొనుటచేత నశోకభూజ మదిగొ
మృదుతరంబగు!కొంజిగు రొందవినట్లు
కాంతిమీఱెడుఁ జూడు మోఁకలికి మిన్న.

క. నీపాణిస్పర్శన మిటు
పాప్రింపఁగరామి నిపుడు పద్మాస్త్రుఁడు సం
తాపించుఁజుమీ తప్పక
యీపట్టునఁ దా ననంగుఁ డిలనగుకతనన్.

కాంచ—దేవీ! మన్మథపూజయయినదిగదా? ఇఁక భర్తకును పూజాసత్కారము సలుపుము.

వాస—అవును. పుష్పములను విలేపనములను దీసికొనిరా.

కాంచ—దేవీ! సర్వమును సిద్ధముగా నున్నది.

వాస—(రాజును పూజించుచున్నది.)

సాగ—(పూలు పట్టుకొని) అయ్యో! పువ్వులు గోయుట యందలి యాశచేత తడవు మసలితిని! ఆసిందువారవృక్షముచాటున దాగియుండిచూచెదను. (చూచి) ఏమీ! అపూర్వముగా మన్మథుఁడు ప్రత్యక్షమే యయినాఁడు! మాతండ్రిగారి యంతఃపురమునందు మన్మథుఁడు చిత్తరువునందు పూజింపఁబడును. ఇక్కడ ప్రత్యక్షమగుచున్నాఁడు. ఇక్కడనేయుంట నేనును భగవంతుఁడయిన యామన్మథుని బూజించెదను. (అని పూవులు వేయుచున్నది) ఓకామదేవా! నీకు నమస్కారము. నాకు శుభదర్శనము కాఁగలదు. చూడఁదగిన పదార్థములు నేనుజూచితిని. నీవునాకమోఘదర్శనుఁడవు కాఁగలవు. (అని ప్రణామము చేయుచున్నది.) ఏమియీయాశ్చర్యము! ఎంతసేపు చూచినను మరలఁజూడదగినవాఁడుగానే యున్నాఁడు! నన్నెవ్వరును జూడకమునుపే నేనిక్కడనుండి పోవలెను. (అని కొన్నియడుగులు నడుచుచున్నది.)

కాంచ—అయ్యా! వసంతకా! ఇప్పుడు నీవునువచ్చి స్వస్తివాచనికముం బుచ్చుకొమ్ము.

వస—(దగ్గఱకు వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

వాస—(విలేపన పుష్పాభరణ దానపూర్వకముగా)అయ్యా! ఇదిగో స్వస్తివాచనికముం బరిగ్రహింపుము. (అని యిచ్చుచున్నది.)

[నేపథ్యమునందు వైతాళికుఁడు.]

ఉ. కాంతి సమస్తముం దొలఁగి క్రిన్నవభాస్కరుఁ డస్తమించి సా
యంతనమౌట భూరమణులందఱులందఱు నిందునిఁబోలునీదు కం
జాతరుచిన్ స్మరింపఁగను జాలినపాదము లాశ్రయింప న
త్యంతముఁ గాచియుండెదరు హర్షముతో సభ వత్సభూవరా.

సాగ—(విని, హర్షముతో వెనుకఁదిరిగి రాజునుజూచియు పీతుతో) ఏమి! మాతండ్రిగారు నన్నిచ్చెదమన్నవత్సమహారాజుగారా యీయన! (నిట్టూర్పు విడిచి) పరులసేవకురాలనగుటచే దూషితమయ్యెను, శరీరమీయనదర్శనముచే సత్కరింపఁబడినది.

వత్స—ఏమి? మనము నస్సులు ఉత్సవములో లగ్నమయిపోయి సంధ్యాసమయ మతిక్రమించినను తెలిసికోఁజాలకున్నాము! దేవీ చూడుము.

గీ. ఉదయతటముమఱుంగున నొదిగి చంద్రుఁ
డుంటఁ బ్రాగ్దిశ సూచించుచున్న దదిగొ
ముందు పాండువర్ణముగలముఖముచేత
వెలఁది హృదయస్థితుండగు ప్రియునిబోలె.

దేవీ! మనము లేచి, యింటికి వెళ్ళుదము. (అందఱును లేచి నడుచుచున్నారు.)

సాగ—అదిగో దేవిగారుబయలుదేఱినారు. నేనుత్వరితముగా వెళ్ళెదను. (రాజును ఆశమీఱఁజూచి నిట్టూర్పువిడిచి) ఏమి! మందభాగ్యురాలయిన నేను యీయనను తడవుచూచుటకయినను వల్లకాకపోయెను! (అని నిష్క్రమించుచున్నది)

వత్స—(నడుచుచు) దేవీ!

సుగంధి. చందురుం దిరస్కరింపఁ జాలు నీముఖాభకున్
గందియుండుబుడంబు చూడు కాంతిహీన మయ్యెడున్,
వందినీసఖీజనంబుపాట వోడి తుమ్మెదల్
ముందు సిగ్గుచేతఁ దమ్మిమొగ్గలందు డాఁగెడున్.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము — ప్రమదావనము

[శారికాపంజరమును చేతఁబట్టుకొని సుసంగత ప్రవేశించుచున్నది]

సుసం — ఈశారికను నా చేతికిచ్చి, నా ప్రియసఖ యైనసాగరిక యిప్పుడెక్కడకు వెళ్లియుండును? (ఆవంకఁజూచి) అదిగో నిపుణిక యిచ్చటికే వచ్చుచున్నది. దాని నడిగెదను.

[అంత నిపుణిక ప్రవేశించుచున్నది]

నిపు — రాజుగారు చెప్పిపంపిన యీవర్తమానమును నే నిప్పుడే వెళ్ళి రాణిగారితో చెప్పవలెను. (అని నడుచుచున్నది)

సుసం — చెలికా! నిపుణికా! ఇది యేమి? ఎక్కడనో ధ్యాన మున్నదానివలె ఇక్కడ నన్నుఁజూడక నే దాటిపోవుచున్నావు!

నిపు — సుసంగతివా? చెలీ! నీవు చక్కఁగాఁ గనిపెట్టితివి. నాపరాకునకు కారణము చెప్పెదను వినుము. రాజుగారు శ్రీశైలమునుండి వచ్చిన శ్రీకంఠదాసుఁడనువానివలన అకాలమున పుష్పపూర్ణమగునట్లు చేయు దోహాదమును నేర్చుకొని, తాము పెంచిన నవమాలికను పుష్పసమృద్ధిగలదానినిగాఁ జేయఁదలఁచి, ఆవృత్తాంతమును రాణిగారితో చెప్పుమని యిప్పుడు నన్నుఁ బంపిరి. నీవు మరల నెక్కడకు వెళ్ళుచున్నావు?

సుసం — ప్రియసఖి యైనసాగరికను వెదకుటకొఱకు.

నిపు — సఖీ! చిత్రఫలకమును లేఖినిని చేతఁబట్టుకొని తొందరగా కదళీగృహమునకు వెళ్ళుచుండఁగా సాగరిక నిప్పుడే నేను చూచినాను. నీ వక్కడకు వెళ్ళుము. నేనును రాణిగారికడకుఁ బోయెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

ప్రదేశము — కదళీగృహము

[చిత్రఫలకను తూలికను పట్టుకొని, మన్మథావస్థ నటించుచు సాగరిక ప్రవేశించుచున్నది]

సాగ — ఓహృదయమా! శాంతిపొందుము. శాంతిపొందుము. ఒక్కసారి చూచుటవల్లనే యిట్లు సంతాపము వృద్ధిపొందించుచున్న ఆశామాత్రప్రయోజనముగల ఆదుర్లభపురుషునిమీఁది కోరికచేత ఫలమేమి? (విస్మయముతో) ఆహా! ఏమి నీమూఢత! మరల నతనినే చూచుట కభిలషించుచున్నావు! ఓ పాపహృదయమా! జన్మమెత్తినది మొదలుకొని కలసి యేకముగా బెఱిఁగిననన్ను విడనాడి, క్షణమాత్రదర్శనమువలన పరిచితుఁడయినయాతనివెంట వెళ్ళుటకు సిగ్గుపడకున్నావు! ఇందు నీదోష మేమున్నది? మన్మథబాణభీతిచేత నీవట్లు చేయుచున్నావు. కానిమ్ము. నేనిప్పుడు మన్మథుని వేడుకొనియెదను. (కన్నీరు పెట్టుకొని, దోసిలియొగ్గి, మోకాళ్లమీఁదఁగూరుచుండి) భగవంతుఁడ వైనయోయిమన్మథా! సకలసురాసురులను జయించిననీవు స్త్రీజనమును హింసించుట కేల సిగ్గుపడకున్నావు! అదిగాక నీవనంగుఁడవు. ఏవిధముచేతఁ జూచినను మందభాగ్యురాలనయిననాకు ఈనిమిత్తముచేత మరణము సమీపించినట్లున్నది. (ఫలకను చూచి) ఇక్కడికెవ్వరును రాకమునుపే, చక్కఁగాచూచి నేను కోరినపురుషుని వ్రాసెదను. (శ్రద్ధతో నొకరూపమును వ్రాయఁబూని ఫలక పుచ్చుకొని, నిట్టూర్పు విడిచి) అతిసాహసముచేత నా కుడిచేయి మిక్కిలి వడఁకుచున్నది. అయినను ఆయనరూపమును దర్శించుటకు మఱియొకయుపాయము లేదు. కాఁబట్టి యేలాగుననయిన ఆయనను వ్రాసి చూచెదను. (అని వ్రాయుచున్నది)

[శారికాపంజరముతో సుసంగత ప్రవేశించుచున్నది]

సుసం—ఇదె కదలీగృహము. నేనిందుఁ బ్రవేశించెదను. (ప్రవేశించి చూచి విస్మయముతో) నాప్రియసఖ యయిన యీ సాగరిక యధికానురాగము కలదానివలె నేమో వ్రాయుచున్నది. అది యగుపడకుండ నామెకు కనఁబడకుండ దాఁగియుండి చూచెదను. (ఆమెవెనుకకు మెల్లగావచ్చి నిలుచుండి చూచి సంతోషముతో) ఇది యేమి? రాజుగారిని వ్రాసినది! మేలు! సాగరికా! మేలు! రాజహంసి పద్మాకరమును విడిచి మఱి యెక్కడను క్రీడింపఁబోవదు.

సాగ—(కన్నీటితో) దీనిని నేను వ్రాసిన ప్రయోజనమేమి? ఎడతెగకుండ కాఱుచున్న కన్నీటిచేత, నాదృష్టి చూచుటకుఁ జాల కున్నది.(ముఖము పయికెత్తి కన్నీటిని తుడుచుకొనుచు, సుసంగతను జూచి ఉత్తరీయముతో పలకనుమూసి, చిఱునవ్వుతో) ఏమి? ప్రియ సఖీ! సుసంగతా! (అని లేచి చేయిపట్టుకొని) సఖీ! సుసంగతా! ఇక్కడ కూర్చుండుము.

సుసం—(కూర్చుండి బలవంతముగా పలకను పుచ్చుకొని చూచి) సఖీ! నీవిందు వ్రాసిన యీతఁ డెవరు?

సాగ—(లజ్జతో)ఇప్పుడు జరిగినమదనమహోత్సవమునందలి పూజ్యుఁడైన మన్మథుఁడు.

సుసం—(చిఱునవ్వుతో) ఆహా! ఏమి నీ నేర్పు! ఇప్పు డీచి త్రము శూన్యమువలెఁ గనఁబడుచున్నది. నేనుకూడ రతిదేవినివ్రాసి భార్యాసహితునిఁ జేసెదను. (తూలికను పుచ్చుకొని రతిమిషచేత సాగరికను వ్రాయుచున్నది.)

సాగ—(చూచి క్రోధముతో) సఖీ! నీవిక్కడ నన్నువ్రాసి తివేమి?

సుసం——(నవ్వి) సఖీ! నిష్కారణముగా కోపపడెద వేమి? ఎటువంటి కామదేవుని నీవు వ్రాసితివో, అటువంటి రతీదేవి నే నేనును వ్రాసితిని. నన్నన్యురాలినిగా భావించెదవు. ఈమాటలతో నేమి? సర్వవృత్తాంతమును జెప్పుము.

సాగ——(సిగ్గుతో తనలో) అయ్యో! నా ప్రియసఖి కంతయుం దెలిసిపోయె నే! (ప్రకాశముగా) ప్రియసఖీ! నాకు తగనిసిగ్గు. నే నీలాగువం-జేసినా నని యీ వృత్తాంతము నెవ్వరికిని దెలియ నీయకుము.

సుసం——సఖీ! సిగ్గుపడకు. ఇటువంటి కన్యారత్నమున కిటువంటి వరునియం దభిలాష మవశ్యకము గాం గలుగ వలసిన దే. ఈవృత్తాంతము నే సితరుల కెవ్వరికిని దెలియనియ్యను. కాని మేధావినియైన యీ శారిక మన మిప్పు డనుకొన్నమాటలను పట్టు కొని యెవ్వరివద్ద నయినను అను నేమో!

సాగ——(తొట్రుపాటుతో) అందుచేత నాకధికతర మయిన సంతాపము కలుగుచున్నది. (అని మదనావస్థ నటించుచున్నది)

సుసం——(సాగరికఱొమ్ముమీంద చేయి యుంచి) సఖీ! ఊఱడుము. ఊఱడుము. ఆ కొలనియొద్దకుం బోయి తామర రేకులను తామరతూండ్లను దీసికొని శీఘ్రముగా వచ్చెదను. (వెళ్ళి తిరిగి ప్రవేశించి పద్మములతోను మృణాలయములతోను శయ్యను రచియించి, మిగిలిన తామర రేకులను సాగరికహృదయమును జేర్చుచున్నది)

సాగ——సఖీ! ఇందువలనను నాకధికతర మయిన సంతాపము కలుగుచున్నది. ఈ నళినీపత్రములను మృణాళవలయములను దీసి

వేయుము. ఇంతతో చాలును. నిష్కారణముగా నీవేల ఆయాస పడెదవు?

గీ. దుర్లభజనాను రాగంబు తొడరె నాకు
నాత్మ విపశ మయ్యెడు లజ్జ యధిక మగుచుఁ
బ్రియసఖీమణి! విషనుంబు ప్రేమ చురయ
మరణ మొక్కటియే నాకు శరణ మింక.

(అని మూర్ఛపోవుచున్నది.).

సుసం—(ఖేదముతో) ప్రియసఖీ! సాగరికా లెమ్ము. లెమ్ము.

[తెరలో కలకలము]

చ. అరతెగి క్రిందవేలు మెడయందలి బంగరుగొల్సు నీడ్చుచున్
బరువడి ద్వారము ల్గడచి పాదములం జిఱుగంటచాల్ మనో
హరముగ మ్రోయ స్త్రీలుఁజకీయం జెడువానర మశ్వపాలకుల్
తురగపుసాలనుండి వడిఁ ద్రోలఁగ రాజగృహంబుఁ జొచ్చెడున్.

[తెరలోనే మరల]

చ. పురుషులనంగరాము నదె పొల్పఱి వర్షవరు ల్త్రాలంగెడర్
దరమున షామనుండొదిగి దాఁగెడుఁ గంచుకి కంచుకంబులో
సరసనిజాభిధానమును సార్థమొనర్చెద రాకిరాతు, లా
యురుకపి తమ్ముఁ జూచునని యూడనిఁబాడెద రల్లకుబ్జులున్.

సుసం—(ఆలకించి ముందువంకఁ జూచి తొట్రుపాటుతో లేచి సాగరిహస్తమును పట్టుకొని) సఖీ! లెమ్ము. లెమ్ము. అదిగో దుష్టవానర మీవంకనే వచ్చుచున్నది.

సాగ—మన మిప్పు డేమిచేయుదము?

సుసం—రమ్ము. ఈతమాలవిటపాంధకారమునందుఁ బ్రవే

శించి యెది పోవుదాఁక నుందము. (అని వెళ్ళి యిద్దఱును బెదరి చూచుచు చాటున దాఁగుచున్నారు.)

సాగ—సుసంగతా! నీవు చిత్రఫలకమును విడిచివచ్చితివా యేమి? ఎవ్వరైనను దానిని చూతురేమో!

సుసం—ఓసి సుస్థిరులారా! ఇప్పుడును చిత్రఫలకముతో నేమిచేసెదవు? పెరుగును నన్నమును తినవలె నని యా చెడుకోఁతి శారికాపంజరమును తెఱచి పోయినది. మేధావినియైన యా శారిక మఱియొకవంక నెగిరిపోవుచున్నది గనుక, దాని వెంబడిని వేగిరము వెళ్ళుదము రమ్ము. మనసంభాషణముయొక్క యుత్తరములను గ్రహించిన యా శారిక యెవ్వరిముందయినఁ బలికి పోవును.

సాగ—సఖీ! అలాగునఁ జేయుదము.

(అని యిద్దఱును వెళ్ళుచున్నారు.)

[తెరచాటున]

ఇహిహీ! ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

సాగ—(చూచి) సుసంగతా? మరల నాదుష్టవానరమేవచ్చుచున్నది చూచినావా?

సుసం—(చూచి నవ్వి) ఓసిపిఱికిదానా! భయపడకు. అతఁడు ప్రభుపార్శ్వవర్తి యగువసంతకుఁడు సుమా.

(అప్పుడు వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

వసం—ఇహిహీ! ఏమి యాశ్చర్యము! ఏమి యాశ్చర్యము! శ్రీకంఠదాస! ధార్మిక! సాధు సాధు!

సాగ—సఖీ! వీనిని చూచుటవలన నేమి ప్రయోజనము? శారిక దూరముగాఁ బోయినది. కనుక, దాని ననుసరించి వెళ్ళుదము రా.

వసం—సాధు ! శ్రీకంఠదాస ! ధార్మిక ! సాధు ! అతఁడిచ్చినదోహదమాత్రమున నవమాలిక యిటువంటిదయినది. ఎడములేకుండ వికసించి యున్నపుష్పగుచ్ఛములచేత శోభించు విటపములు గలదై దేవిగారు పెంచుకొన్నమాధవీలతను పరిహసించుచున్నట్టున్నది. ఇది యంతయు నాప్రియమిత్రునకు వెళ్ళి చెప్పెదను. (ముందుకు నడిచిచూచి) అదుగో నాప్రియమిత్రుఁడు. ఈనవమాలికను చూడనివాఁ డయ్యును, అతనిదోహదమునందలి విశ్వాసముచేత నవమాలిక పుష్పితమయి యుండఁగాఁ బ్రత్యక్షమునఁ జూచుచున్నవానివలెనే సంతోషముచేత వికాసము నొందిన కన్నులు గలవాఁడయి యిక్కడకే వచ్చుచున్నాఁడు. ఆతనిదగ్గఱకు వెళ్లెదను.

(అని రాజున కెదురుగా వెళ్ళుచున్నాఁడు)

[అప్పుడు రాజు ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

రాజు—(సంతోషముతో)

సీ. అధికతరోత్కలికాళిచే నలరారి
    పాండురవర్ణంబు పరఁగఁ దాల్చి
ప్రారబ్ధజృంభయై మలుమాఱు వెడలెడు
    శ్వసనోద్గమంబులఁ జాలఁ దన్ను
నాయాసపఱుచుకొం చభిరామ యయి యున్న
    యీలతకూనను జాలవలపు
గొలిపెడుదానిని గుసుమాయుధావస్థ
    నత్యంతమును బూని యలరుచున్న
యన్యకాంతనువలెఁ గన్నులారఁ జూచి
యతిశయంబుగ దేవిముఖాంబుజమును

నిపుడు కోపంబుచేతను నెట్లుపడెను
నట్లుగాఁ జేయఁగలవాఁడ నరయ నేను.

వసు—(వేగముగా సమీపించి) ప్రియమిత్రా! జయ మగుఁగాక ! జయ మగుఁగాక ! ఓమిత్రుఁడా ! అదృష్టముచేత వర్ధిల్లుచున్నావు !

రాజు—మిత్రుఁడా! సందేహ మేమి ? మణిమంత్రౌషధముల ప్రభావ మచింత నీయముగదా?

చ. కలన నుపేంద్రుకంఠమణిఁ గాంచి విరోధులు నష్టులైరి, పా
ములును రసాతలంబునకుఁ బోయి వసించెను మంత్రభీతిచే,
వెలయఁగ లక్ష్మణుండుఁ గపివీరులుఁ బూర్వము మేఘనాధుచే
బలమఱి చచ్చి యౌషధపుబల్మిని జీవితులైరి క్రమ్మఱన్.

మార్గమును గనఁబఱుపుము. ఇప్పుడు మనము దానిని జూచి కన్నులకలఫల మనుభవింతము.

వసం—(ఆటోపముతో) దేవర విజయం చేయుఁడు.

రాజు—నీవు ముందు నడువు.

ఉభయులు—(గర్వముతో) నడుచు చున్నారు.)

వసం—(ఆలకించి భయపడి వెనుకమరలి రాజు చేయిపట్టుకొని తొట్రుపాటుతో) మిత్రుఁడా! రమ్ము పాఱిపోదము.

రాజు—ఎందుచేత ?

వసం—ఈవకుళవృక్షముమీఁద నేదో భూత మున్నది.

రాజు—ఛీ! మూర్ఖుఁడా! నిర్భయముగా నడువు. అటువంటి వాని కిక్కడ ప్రభావ మెట్లు కలుగును?

వసం—స్ఫుటాక్షరముతో నే పలుకుచున్నది. నామాటనమ్మవేని, ముందుకు వెళ్ళి స్వయముగా నే వినుము.

రాజ—(ఆలాగుచేసి ఆలకించి)

గీ. స్ఫుటముగా వినఁబడుచు నీసుస్వరంబు
స్త్రీస్వభావమునను గడుఁ దియ్యవగుచుఁ
జూడ నల్పాంగతను జేసి సూక్ష్మ మగుచు
నున్న దది శారిక యటంచు నెన్నువాఁడ.

(పయివంకఁ జూచి) అదిగో శారిక!

వసం—(ఆలోచించి) ఏమీ? సత్యముగా గోరువంకేనా?

రాజు—(చిఱునవ్వుతో) మిత్రుఁడా! అదిగో!

వసం—ఓ చెలికాఁడా! నీవు పిఱికివాఁడవు. ఈశారికను భూతమని తలఁచుచున్నావు.

రాజు—ఓరి మూర్ఖుఁడా! నీవు చేసినదానిని నామీఁద పెట్టుచున్నావు!

వసం—ఆలాగయిన, మిత్రుఁడా! నన్ను వారింపకుము. (రోషముతో దండకాష్ఠమును పయికెత్తి) ఓసి బానిసశారికా! వసంతకుఁడు నిజముగానే భయపడునని నీవెఱుఁగవా? ఒక ముహూర్తకాల మిచ్చట నిలువుము, కొండెముబు చెప్పువాని మనస్సువలెనే కుటిలమయిన యీకఱ్ఱతో పరిపక్వమయిన వెలగపంటివలె నిన్నీవకుళ వృక్షమునుండి క్రిందపడఁగొట్టెదను.

(అని కొట్టఁబోవుచున్నాఁడు)

రాజు—(వారించి) ఓమూర్ఖుఁడా! అదియేమో మనోహరముగా పలుకుచున్నది. దాని నెందుకు బెదరఁగొట్టెదవు? పలికెడి దానిని విందము.

ఉభ—(వినుచున్నారు)

వసం—ఈబ్రాహ్మణునకు భోజనము పెట్టు మని పలుకు చున్నది.

రాజు—కుక్షింభరుఁడు సర్వమును భోజనవిషయమే పర్యవ సితము చేయును. శారిక యేమిపలుకుచున్నదో నిజముగాఁ జెప్పుము.

వసం—(ఆలకించి) మిత్రుఁడా! అది యేమి పలుకుచున్నదో విన్నావా? "సఖీ! నీవింత వ్రాసిన యీతఁ డెవరు?" అని పలికినది. "ఇప్పుడు జరిగిన మదనమహోత్సవమునందలి పూజ్యుఁ డయిన మన్మథుఁడు" అని పలుకుచున్నది. "సఖీ! నీవిక్కడ నన్ను వ్రాసితి వేమి?—సఖీ! నిష్కారణముగా కోపపడెదవేమి? ఎటువంటి కామ దేవుని నీవు వ్రాసితివో, అటువంటి రతీదేవినే నేనును వ్రాసితిని. న న్నన్యురాలినిగా భావించెదవు. ఈమాటలతో నేమి? సర్వవృ త్తాంతమును జెప్పుము"—ఓమిత్రుఁడా! ఇది యేమయి యుండును?

రాజు—'ఎవ్వతెయో యొకసుందరి యనురాగముచేత కామ దేవుఁడను మిషపెట్టి తనహృదయవల్లభుని వ్రాసి చెలికత్తియకడ మఱుఁగు పెట్టినది. ఆచెలికత్తెయు గుఱుతుపట్టి, నేర్పుతో నామెనే వ్రాసి రతియను మిషచేత చూపినది' అని నే నూహించెదను.

వసం—(చిటికె వేసి) మిత్రుఁడా! సరిసరి! అంతే.

రాజు—చెలికాఁడా! ఊరకుండుము. మరల నేమో పలుకు చున్నది వినుము.

ఉభ—(వినుచున్నారు)

వసం—అది మరల నీలాగునఁ బలుకుచున్నది—"సఖీ! సిగ్గు పడకుము. ఇటువంటి కన్యారత్నమున కిటువంటివరునియం దభిలాష

మవశ్యమ: గాఁ గలుగవలసినదే'' — అట్లగుచో, ఈ(వ్రాయఁబడిన కన్నియ చూడఁదగినదే.

రాజు—ఇప్పు డవహితుల మయి విందము. ఇక్కడమన వేడు కకు కావలసినంత యవకాశ మున్నది.

వసం—ఓమిత్రుఁడా! నీవే పండితుఁడ వని గర్వపడకుము. దాని ముఖమునుండి సర్వమును విని నేను వ్యాఖ్యానము చేసెదను.,

ఉభ—(వినుచున్నారు)

వసం—మిత్రుఁడా! అది యేమన్నదో విన్నావా!—"సఖి! ఇందువలనను నా కధికతరమయిన సంతాపము కలుగుచున్నది. ఈ నళినీపత్రములను మృణాళవలయములను దీసివేయుము. ఇంతతో చాలును. నిష్కారణము నీవేల ఆయాసపడెదవు!''

రాజు—వినుటమాత్రమే కాక యభిప్రాయమును సహితము తెలిసికొన్నాఁడను.

వసం—మిత్రుఁడా! నీచమయిన యీశారిక యింకను కురు కురుమనుచునే యున్నది. అంతయు విని వ్యాఖ్యానము చేసెదను.

రాజు—యుక్తమయినమాట చెప్పితివి. మరల విందము.

వసం—ఓమిత్రుఁడా! దాసిసకూఁతురయిన యీశారిక చతు ర్వేదములను జదివిన బ్రాహ్మణునివలెనే ఋక్కులు చెప్పట కారం భించినది!

రాజు—నా మనస్సు మఱియొకదానిమీఁదికిపోయి వినలేదు. ఇప్పుడేమి పలికినదో చెప్పు.

వసం—ఓయీ! ఇట్లు పలుకుచున్నది—

గీ. దుర్లభజనానురాగంబు తొడరె నాకు
నాత్మ వివశ మయ్యెడు లజ్జ యధిక మగుచుఁ,

ప్రియసఖీమణి! విషమంబు ప్రేమ మరయ
మరణ మొక్కటియే నాకు శరణ మింక.

రాజు—(చిఱునవ్వుతో) మిత్రుఁడా! ఇటువంటి దొడ్డబ్రా హ్మణుఁడవు నీవుతప్ప నిట్టిబుఱ్ఱులను తెలిసినవాఁడు మఱి యెవఁడున్నాఁడు?

వసం—కాకపోయిన నిదియేమి?

రాజు—అదిగాథక.

వసం—గాథికా! అది యెవరిచేఁ జెప్పఁబడినది?

రాజు—మిత్రుఁడా! ప్రియతముని బొందలేనట్టియు శ్లాఘ్య యౌవనవతి యైనట్టియు నొకానొకతె చేత జీవితాశ లేకపోవుటచే పలుకఁబడినది.

వసం—(బిగ్గరగా నవ్వి) ఓయీ! ఈ వక్రభాషణము లేల? 'నన్నె పొందలేనట్టి' యని ఋజువుగానే యేల పలుకరాదు? నీవేగా నియెడల మన్మథుఁ డను మిషచేత మఱుఁగుపఱుపఁదగినవాఁ డన్యుఁ డెవ్వఁ డున్నాఁడు?

(అని చప్పటలుగొట్టి బిగ్గరగా నవ్వుచున్నాఁడు)

రాజు—(పయికిఁ జూచి) ఓరి మూర్ఖుఁడా! నీవు బిగ్గరగా నవ్వుటచేత బెదరి శారిక యెక్కడికో యెగిరి పోయినది.

(అని చూచుచున్నాఁడు)

వసం—(చూచి) మిత్రుఁడా! మఱియొకలాగున తలఁపకుము. అది కదళీగృహమునకే వెళ్ళినది. వెంబడింతము రమ్ము.

(అని వెళ్ళుచున్నారు)

రాజు—గీ. కన్నియలు పుష్పశరబాధఁ గలఁగుచుండి
సఖులముందఱఁ బలికినసంగతులను
చిలుకలును శారికలుఁ నేర్చి పలుకుచుండ
వినెడుధన్యులచెవులకు విందు గొలువు.

ఫ్రదేశము—కదళీగృహము.

[వసంతకుఁడును రాజును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వసం—ఓమిత్రుఁడా! ఇదిగో కదళీగృహము. ఇందుఁ బ్రవేశింతము. (ఇద్దఱును ప్రవేశించినమీఁదట) ఓయీ! బానిసకూతురైన శారికయొక్క యన్వేషణప్రయత్నమిఁక చాలును. మలయమారుతముచేఁ గదులుచున్న బాలకదళీదళశీతల మయినయీశిలాతలము నందు ముహూర్తమాత్రము కూర్చుండి విశ్రమింతము.

రాజు—నీయిష్టప్రకారము చేయుదము. (అని కూరుచుండి నిశ్వసించి మరల)—

గీ. కన్నియలు పుష్పశరబాధఁ గలగుచుండి
సఖులముందఱఁ బలికినసంగతులను
చిలుకలును శారికలు నేర్చి పలుకుచుండ
వినెడుధన్యుల చెవులకు విందు గొలువు.

వసం—(ప్రక్కనుజూచి) ఓమిత్రుఁడా! అది దుష్టవానరము. తలుపు తెఱచిపోయిన యీశారికయొక్క పంజర మయియుండును.

రాజు—మిత్రుఁడా! చూడుము.

వసం—మీరాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (సమీపించి చూచి) అదిగో చిత్రఫలకము. దానిని పుచ్చుకొనెదను. (పుచ్చుకొని చూచి హర్షమును కనఁబఱుచుచున్నాఁడు.)

రాజు—(కౌతుకముతో) మిత్రుఁడా! అది యేమి?

వసం—నీవదృష్టవంతుఁడవు. నీవే యిందు వ్రాయబడినావు. "నీవే కానియెడల మన్మథుఁ డనుమిష చేత మఱుఁగుపఱుపఁ దగినవాఁ డన్యుఁ డెవ్వఁడున్నాఁడు!" అని నేనన్నది నిజమే.

రాజు—(హర్షముతో చేయి సాఁచి) సఖుఁడా! చూపుము చూపుము.

వసం—నీకు చూపను. ఆకన్యకయు నిక్కడ వ్రాయఁబడి యున్నది. ఏమియు పారితోషికము లేకుండ నిటువంటికన్యారత్నము నూరక చూపుదునా?

రాజు—ఇదిగో పుచ్చుకొమ్ము. (అని హస్తకటకము నిచ్చి బలాత్కారముగ పుచ్చుకొని చూచి విస్మయముతో) మిత్రుఁడా! చూడు.

గీ. చిత్రగతమైన యీసరసీరుహాక్షి
పక్షపాతంబు చూపుచు వారిజంబు
నందముగఁ గదల్చుచు రాజహంసివోలె
మానసం బలరించెడు మఱియు మఱియు.

గీ. వారిజభవుండు సుందరివదనమనెడు
నమృతాఖండచంద్రుని నమరఁ జేసి
తనదుపీఠపద్మము ముకుళనము నొంద
దుస్థితుండయి యుండును ధ్రువము గాను.

(అంత సాగరికయు సుసంగతయు ప్రవేశించుచున్నారు.)

సాగ—సఖీ! సుసంగతా! ఇఁక శారిక మనకు దొరకదు. ఆకదళీ గృహమునుండి చిత్రఫలకమునైన తెచ్చుకొని వేగిరము వత్తము.

సుసం——సఖీ! అలాగున జేయుదము. (అని సమీపమునకు వెళ్ళుచున్నారు.)

వసం——ఓమిత్రుడా! ఎందుచేత నామె యవతనముఖగా వ్రాయబడినది?

సుసం——(ఆలకించి) సఖీ! వసంతకుడు మాటాడు దానినిబట్టి రాజునునిక్కడ నేయుండియుండునని యూహించెదను. కదళీగృహము పొదలోపల దాగియుండి చూతము. (అని వినుచున్నారు.)

రాజు——మిత్రుడా! చూడుచూడు.

గీ. వారిభజవుండు సుందరివదనమనెడు
నద్భుతాఖండచంద్రుని నమరజేసి
తనదుపీఠపద్మము ముకుళనము నొంద
దుస్థితుండయి యుండును ధ్రువముగాను.

(అని మరల పఠించు చున్నాడు.)

సుసం——సఖీ! నీవదృష్టవంతురాలవు. నీహృదయవల్లభుడు నిన్నే వర్ణించుచున్నాడు.

సాగ——(లజ్జతో) సఖీ! పరిహాసశీలురాలవయి నన్నేలచులుక చేసెదవు?

వసం——(రాజును కదిపి) ఓయీ! ఆమె యెందుచేత నవనత ముఖగా వ్రాయబడినదని యడుగుచున్నాను.

రాజు——మిత్రుడా! శారికయే సకలమును జెప్పినది.

సుసం——(నవ్వి) సఖీ! శారిక మేధావిత్వమును గనబఱచినది.

వసం——నీనేత్రములను దనువు నున్నదా లేదా?

సాగ——(సాధ్వసముతో తనలో) అయ్యో! అతడేమి చెప్పునో

యెఱుఁగను. నేను సత్యముగా మరణజీవితముల మధ్యను వర్తించు చున్నదానను.

రాజు—నేత్రములను దనుపుచున్నదా యని యడుగవలెనా!

సీ. అధికకష్టముమీఁద నక్కట నాదృష్టి
యూరుయుగంబును నొకటదాఁటి
తడవుగాఁగ నితంబతలమున భ్రమియించి
త్రివళీతరంగయుక్తిని గరంబు
విషమమైయుండెడు వెలఁదిమధ్యమునందుఁ
జలియింపక వసించి క్షణములోన
తుంగ స్తనములకుఁ దొడరి మెల్లఁగఁ బ్రాఁకి
దగఁగొన్నగతి నందుఁ దడవు నిలిచి
జలకణమ్ములు చిమ్ముచుఁ జెలఁగుచున్న
కన్నుదోయిని నాదట క్షణమునుండి
కాంక్షమీఱఁగఁ జూచుచుఁ గరము నిపుడు
సుఖ మనుభవించుచున్నది నుమ్ము సఖుఁడ.

సాగ—(విని తనలో) హృదయమా! ప్రసన్నత పొందుము. ప్రసన్నత పొందుము. ఊఱడు మూఱడుము. నీ మనోరథ మిప్పుడీమెట్టెక్కినది.

సుసం—సఖీ! విన్నావా ?

సాగ—(నవ్వి) నీవే వినుము. నీవ్రాతఁయొక్క నేర్పే కదా వర్ణింపఁబడుచున్నది.

వసం—(పలకనుజూచి) ఓయి మిత్రుఁడా! ఈదృశకన్యయు నీలాగున నిష్ప్రయోజనముగ మమ్మును మన్నించుచున్నదే. అటువంటి

నీరూపముమీఁద నీ కనాదర మేల? ఇక్కడనే యామెచేత వ్రాయఁబడియున్న నీరూపము నేల చూడవు?

రాజు—(నవ్వి) మిత్రుఁడా! ఆమెచేత వ్రాయఁబడినందున సత్యముగా నాయందు నేను గౌరవ ముంచుకోవలసినదే. కాఁబట్టి నన్ను నేనేల చూచుకొందును? చూడు—

గీ. భామినీమణి కరతలస్పర్శమునను
నాదు నెమ్మేను చెమరించె నాఁగ దీని
వ్రాయునప్పుడు పడనట్టిపద్మగంధి
బాష్పజలశీకరకణాళి పరిఢవిల్లు.

వసం—(పరిక్కను జూచి) ఇదె యామెయొక్క సరసకమలినీదళమృణాల విరచితశయ్య మదనావస్థను సూచించుచుఁ గనఁబడుచున్నది.

రాజు—మిత్రుఁడా! చక్కఁగాఁ గనిపెట్టితివి!

చ. ఘనఘనంబుగం గుచయుగంబున సోఁకుట నీవలావలన్
ఘనముగ వాడి, మధ్యఁ జిఱుగా నది యుంటను వాడిపోక, చెం
తను భుజయుగ్మ మిట్టటు గదల్చుట నల్గడఁ దూలిపోయి, తి
న్నని యరవిందపత్త్రశయనం బదె తెల్పెడుఁ గాంతతాపమున్.

ఉ. బాలిక తాఁ బ్రియుం దనుచుఁ బద్ధ విశాలపుఁ బద్మినీదళం
బాలలితాంగి లోపలి యనంగదశన్ వెలినేయుచుండెనున్
జాలఁగఁ దాపమందినకుచద్వయ మోగము చేతఁ గంది తీ
రై లలి నేరుపడ్డవలయంబును దెల్పుచునున్న కైవడిన్.

వసం—(హస్తముచేత మృణాళమును పుచ్చుకొని) ఓమిత్త్రుఁడా! ఇది యామె పీనస్తనములయందుండియే జాఱిన మఱియొక కోమలమృణాళహారము. దీనిని చూడుము.

రాజు—(పుచ్చుకొని ఆలోచించి చేరుకొని యనూయతో) ఓజడస్వభావమా?

గీ. పడఁతికుచకుంభమధ్యంబువలన జాఱి
యోమృణాళహారమ! యెండి యుడికె దేల?
యెడము నీలోనితంతువు కేని లేని
స్తనయుగముమధ్య నీ కెట్లు సంఘటిల్లు.

సుసం—(తనలో) కటకటా! అధికానురాగముచేత మనను చెదరినవాఁడయి రాజు అసంబద్ధము లయిన మాటలను పలుకఁ జొచ్చినాఁడు! ఇఁకమీఁద నుపేక్ష సేయుటయుక్తము కాదు. కానిమ్ము. ఇట్లు చేసెదను. (ప్రకాశముగా) సఖీ! ఎందునిమిత్తము నీవిక్కడకు వచ్చితివో యావస్తువు నీముందఱనే యున్నది.

సాగ—(అసూయతో) నే నెందుకొఱకు వచ్చితిని? ఏవస్తువు నాముందున్నది?

సుసం—(నవ్వి) ఓసీ! అనుమానపడకుము. చిత్రఫలకముకొఱకు. అదిగో దానిని వెళ్ళి పుచ్చుకొమ్ము.

సాగ—(రోషముతో) ఇటువంటి నీమాటలు గ్రహించుటకు నేను నిపుణురాలను గాను. కనుక మఱియొకచోటికిఁ బోయెదను.

(అని వెళ్ళఁబోవుచున్నది.)

సుసం—ఓసి యసహనురాలా! ఇక్కడ నొకముహూర్తకాలము నిలువుము. ఇంతలో కదళీగృహమునుండి చిత్రఫలకమును పట్టుకొని మరల వచ్చెదను.

సాగ—సఖీ! ఆలాగునఁ జేయుము.

సుసం—(కదళీగృహమున కేసి నడుచుచున్నది.)

వసం—(సుసంగతను జూచి తొటుపాటుతో) మిత్రుఁడా! చిత్రఫలకమును కప్పివేయుము. అదిగో దేవిగారిపరిచారిక యైన సుసంగత వచ్చుచున్నది.

రాజు—(బట్టలో ఫలకమును దాఁచు చున్నాఁడు.)

సుసం—(దగ్గఱకు వెళ్ళి) దేవా! జయ మగుఁగాక!

రాజు—సుసంగతా! నీకు మేలగుఁగాక! ఇక్కడ కూర్చుండుము.

సుసం—(కూర్చున్నది.)

రాజు—మేమిక్కడ నున్నసంగతి నీకెట్లు తెలిసినది?

సుసం—(నవ్వి) ఇంతే కాదు. చిత్రఫలకముతోఁగూడనిప్పటి దేవరవారి సర్వవృత్తాంతమును నాకుఁ దెలిసినది. దేవిగారితో వెళ్ళి చెప్పెదను. (అని వెళ్ళఁబోవు చున్నది.)

వసం—(భయపడి రహస్యముగా) ఓమిత్రుఁడా! ఇది చెప్పి నంతయుఁ జేయును. ఈగర్భదాసి వసరుఁబోతుగదా! దీనినిసంతోష పెట్టుము.

రాజు—నీవు యుక్త మయినదానిని చెప్పితివి. (సుసంగత చేయి పట్టుకొని) సుసంగతా! ఇది యంతయు నవ్వులాట సుమీ. అకారణముగా నీవు దేవిగారికి వ్యథ పుట్టింపఁదగదు. ఇదిగో బహుమానము. (అని లేచి యాభరణ మియ్యఁబోవుచున్నాఁడు.)

సుసం—రాజా! కర్ణాభరణ మక్కఱ లేదు. చాలును. దేవిగారియనుగ్రహమువలన నాకు కావలసినన్ని యున్నవి. ఇది నేనును నవ్వులాటలకే యన్నదానను. నాప్రియసఖి యైనసాగరిక తన్నీచిత్ర పటమునం దేల వ్రాసితి నని కుపితురాలయి యున్నది. అక్కడకు దయచేసి యామెచేయి పట్టుకొని యామెనుప్రసన్నురాలిని జేయుము. నా కదియే గొప్పయనుగ్రహము.

రాజు—(తొందరపాటున లేచి) ఆమె యెక్కడ? చూపుము, చూపుము.

సుసం—ఆమె కదళీగృహములోపల నున్నది.

రాజు—(సంతోషముతో) మార్గము చూపుము.

సుసం—రాజా! ఇదె యిదె. (అందఱును కదళీగృహము వంక నడుచు చున్నారు.)

సాగ—(రాజును జూచి సంతోషముతోను సాహసముతోను వడఁకుతోను తనలో) ఈయనను జూచి యతిభయముచేత నడుగు దీసి యడుగు పెట్టుట కయినను అశక్తురాలనుగా నున్నాను. ఇప్పుడేమి చేయుదును?

వసం—మిత్రుఁడా! చిత్రఫలకము నను నేను పట్టుకొనెదను. దానితో మరల నేదియైనను పనివచ్చును. (సాగరికను జూచి) ఇహిహీ! ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము! ఇటువంటికన్యారత్నము మానుష లోకమునందుఁ జూడఁబడదు. కనుక బ్రహ్మ సహితమీమెను నిర్మించి విస్మయము పొందియుండునని యూహించెదను.

రాజు—మిత్రుఁడా! నామనసునందు నాలాగున నే తోఁచినది.

చ. ఇల లలనాలలామ యగునీమెను బ్రహ్మ సృజించి యద్భుతం
బలర నిజేక్షణాళికి నిజాసనపద్మము కన్న విస్మృతిన్
గలుగఁగఁ జేసియుండును దగందలలూఁచియు నుండు నాల్గు మో
ములఁ దగ మేలుమేలనుచు మున్నొకసారిగఁ బల్కియుండెడున్.

సాగ—(అసూయతో సుసంగతను జూచి) సఖీ! ఇటువంటి చిత్రఫలకనా తెచ్చితివి? (అని వెళ్ళఁబోవుచున్నది.)

రాజు—గీ. కోపమున దృష్టి వలవైదు కొమ్మ! నీవు
కనదు రూక్షభావము ప్రేమకతన నదియు,

చనుము త్వరమాని, జాఱెడుచరణములను
నీదుగురునితంబము చాల ఖేదమందు.

సుసం—రాజా! ఈమె యతికోపశీలురాలు గనుక చేయి పట్టుకొని యీమెను ప్రసన్నురాలిని జేయుము.

రాజు—(సంతోషముతో) నీవు చెప్పినట్లు చేసెదను. (అని సాగరికను చేతితోఁ బట్టుకొని స్పర్శసుఖమునునటించు చున్నాఁడు.)

వసం—ఓయీ! నీవపూర్వశ్రీని పొందినాఁడవు.

రాజు—మిత్రుఁడా! సత్యము.

గీ. లక్ష్మియే యీలతాంగి తలంచి చూడ;
పారిజాతపల్లవము లీపాణియుగము,
కాకయుండిన స్వేదమున్ కైతవముగ
నిట్టు లమృతంబు గురియించ నెట్లు గలుగు?

సుసం—సఖీ! నీవు తిన్ననిదానవు కావు. ఇప్పు డీప్రకారముగా రాజుహస్తము పట్టుకొన్నను కోపము విడువకున్నావు.

సాగ—(భ్రూభంగము తో) సుసంగతా! ఇంకను నూరకుండకున్నావు.

రాజు—ప్రియురాలా! సాగరికా! సఖీజనముమీఁద నీప్రకారముగా కోపపడుట యుక్తము కాదు.

వసం—అమ్మా! ఆఁకలిగొన్న బ్రాహ్మణునివలె నేల కోపపడియెదవు?

సుసం—సఖీ! నీతో నేను మాటాడను లే.

రాజు—ఓసికోపనురాలా! సమానప్రపత్తి గలసఖులయందిట్లుండుట యుక్తము కాదు.

వసం—మిత్రుఁడా! ఈమె దేవి యైన కేవల వాసవదత్త కదా!

రాజు—(చకితుఁడయి సాగరికహస్తము ను విడుచుచున్నాడు)

సాగ—(తొట్రుపాటుతో) సుసంగతా! ఇప్పుడేమి చేయుదును!

సుసం—సఖీ! ఈకదళికావీధికి వెళ్ళిపోవుదము.

(అని వెళ్ళుచున్నారు.)

రాజు—(పార్శ్వములఁజూచి విస్మయముతో) వాసవదత్తా దేవి యెక్కడ!

వసం—ఆమె యెక్కడనో నేనెఱుఁగను. అతిదీర్ఘరోషము చేత నీమె రెండవ వాసవదత్తయోయని నేను పలికితిని.

రాజు—ఓరిమూర్ఖుఁడా!

క. ప్రకటానురాగ సమధిక
సుకృతప్రాప్తయునయి తగుచుం గంఠముఁ బొం
దకలదురత్నావళివలె
నకటా పోఁగొట్టితీవు హస్తగతసతిన్.

[అప్పుడు వాసవదత్తయు కాంచనమాలయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

వాస—ఓసీ కాంచనమాలా! భర్తగారిచే పెంచఁబడుచున్న నవమాలికయిక్కడి కెంతదూరమున నున్నది ?

కాంచ—ఈకదళీగృహమును దాఁటినతరువాతకనఁబడును.

వాస—అట్లయిన తోవ చూపుము.

కాంచ—అమ్మా! రమ్ము రమ్ము. (సమీపించు చున్నారు.)

రాజు—మిత్రుఁడా! ఇప్పుడు నా ప్రియురాలెక్కడ కనఁబడును!

కాంచ—అమ్మా! సమీపమున భర్తగారు మాటాడుచున్నట్టున్నారు. ఆయన దేవిగారికొరకే నిరీక్షించుచున్నారుగనుక దగ్గఱకు వెళ్ళుము.

వాస—(దగ్గఱకు వెళ్ళి) ప్రాణనాయకా! జయ మగుఁగాక!

రాజు—(రహస్యముగా) మిత్రుఁడా! చిత్రఫలకమును దాఁచుము.

వసం—(పుచ్చుకొని చంకను పెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

వాస—దేవా! నవమాలిక పుష్పించినదా?

రాజు—దేవీ! మేము ముందుగా వచ్చినవారమయ్యును నీవు రాలేదని చూడలేదు. రమ్ము కలిసి వెళ్ళి చూతము.

వాస—(చూచి) ప్రాణనాథా! నవమాలిక పుష్పించినదని దేవర ముఖవిలాసమువలననే తెలియుచున్నదిగనుక నేను రాను.

వసం—దేవీ! అట్లయిన నీచే మాకోడిపోతివి. (అని చేతులు సాచి ఆడఁగా చంకనుండిపడినపలకను జూచి విషాదమును నటించుచున్నాఁడు.)

రాజు—రహస్యముగా (వ్రేలితోఁజూపి వసంతకునిముఖమును చూచుచున్నాఁడు.)

వసం—(రహస్యముగా) మిత్రుఁడా! కోపపడకు ఏమియుత్తరము చెప్పవలెనో నే నెఱుఁగుదును.

కాంచ—(పలకపుచ్చుకొని) దేవీ! ఈచిత్రఫలకమున నేమి వ్రాయఁబడినదో చూడుము.

వాస—(చూచి తనలో) ఇతఁడు నాప్రాణనాయకుఁడు; తరువాతిది సాగరిక. (రాజునుగూర్చి సరోషహాసముతో ప్రకాశముగా రాజా! ఇది యెవరిచేత వ్రాయఁబడినది?

రాజు—(వెఱఁగుపాటుతోడి చిఱునవ్వుతో రహస్యముగా) చెలికాఁడా! ఏమని చెప్పను?

వసం—(రహస్యముగా) ఓయీ! విచారింపకుము. నేనుత్తరము చెప్పెదను. (ప్రకాశముగా వాసవదత్తతో) అమ్మా! మఱియొకలాగున తలంపకుము. తన్ను తాను వ్రాయుట కష్టమని నేను పలుకఁగావిని నాప్రియమిత్రుఁడు దీనిని వ్రాసితన నేర్పునుకనబఱిచెను.

రాజు—వసంతకుఁడు చెప్పినది నిజమే.

వాస—(ఫలకమును జూపి) ప్రాణనాథా! తమసమీపమున నెవ్వతెయో యొకతె వ్రాయఁబడి యున్నదే; అది యాతృఁడయిన యీవసంతకుని నేర్పా యేమి?

రాజు—(వెఱఁగుపాటుతోడి నవ్వుతో) దేవీ! మఱియొక విధముగా శంకింపకుము. ఏదో యొకకన్యను నామనస్సుచేత నేకల్పించి యీవిధముగా వ్రాసినాఁడను. ఇది మున్నెప్పుడును చూచినది కాదు.

వసం—సత్యము. ఇటువంటి సుందరిని మేము పూర్వమెప్పుడును చూచి యుండలేదని యీయజ్ఞోపవీతముతోడ ప్రమాణము చేసెదను.

కాంచ—(రహస్యముగా) దేవీ! ఒకవేళ నిటువంటిది ఘుణాక్షరముగా పడియుండవచ్చును. కోపముతో పనిలేదు.

వాస—(రహస్యముగా) ఓసి ఋజుమార్గురాలా! ఈతని వంకరమాటలు నీ వెఱుఁగవు. ఇతఁడు వసంతకుఁడుసుమా! (ప్రకాశముగా రాజునుగూర్చి ప్రాణేశ్వరా! నాకీచిత్రపటమును జూచినతరువాత శిరోవేదనము కలుగుచున్నది. దేవర యిందు సుఖముగా నుండుదురుగాక! నేను వెళ్ళెదను.

(అని లేచి వెళ్ళఁబోవుచున్నది)

రాజు—(చీర చెఱఁగు పట్టుకొని) దేవీ!

చ. అతివ! ప్రసన్నురాల వగు మంచన నీ వలుగంగలేదు ప్ర
స్తుత; మిఁక నట్టుచేయుటన దోషము నొప్పినయట్ల యౌను; దు
ష్కృతము నేను జేయలే దనిన నెంతు నసత్యముగాఁగ నీమదిన్;
ద్రుతగతి నేమి చెప్పుటకుఁ దోఁచకయున్నది నాకు నిమ్యేదర్.

వాస—(వినయముతో చీర చెఱఁగు విడిపించుకొని) ప్రాణనాయకా! మఱియొకలాగున భావింపకుము. నిజముగానే నేను శిరోవేదనముచేత బాధపడుచున్నానుగనుక వెళ్లెదను. (అని వెళ్ళుచున్నది)

వసం—నీయదృష్టముచేత క్షేమమును పొందితివి. అకాలవర్షానుబంధమువలె వాసవదత్త వెళ్ళిపోయినది.

రాజు—ఓరిమూర్ఖా! సంతోషము చాలింపుము. వెళ్లునపుడు గూఢముగా నున్న దేవిగారికోపానుబంధమును నీవు కనిపెట్టలేదు.

శా. వంచెన్నైపుణిచే శిరంబు వడి భ్రూభంగంబు గాన్పించినన్;
గాంచన్ భేదపు వ్వ వ్వాను పక్కన్ లేదు పాదుష్యముల్;
మించన్ బాష్పములూరఁ జొచ్చినఁ గను ల్విప్పంగలే దొప్పగన్;
గొంచెంబున్నతి కూర్మి పీడమునుమీ కోపంబు వెల్వార్చెనన్.

వసం—వాసవదత్తాదేవి వెళ్ళిపోయినదిగనుక నీ విప్పుడు వట్టి యరణ్యరోదనము చేయుచున్నావు.

రాజు—మూర్ఖుఁడా! దేవిగారికోపమును నీవు కనిపెట్టలేవు. సర్వవిధములచేతను దేవిగారిని శాంతిపఱచుటతప్ప మఱియొక యుపాయమును గనకను. దేవిని ప్రసన్నురాలినిజేయుటకయి యంతఃపురమునకు వెళ్లుదమురమ్ము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

తృ తీ యాం క ము.

ప్రదేశము — రాచనగరు.

[మదనిక ప్రవేశించుచున్నది.]

మద — (ఆకాశమునందు) కౌశాంబికా! రాజుగారిసమ్ముఖమున నీవు కాంచనమాలను చూచినావా లేదా? (చెవి యిచ్చి యాలకించి) ఏమి చెప్పుచున్నావు? కొంతసేపటిక్రింద వచ్చి మరల వెళ్ళిపోయినదా? ఇప్పుడామె యెక్కడ కనంబడును? (ముందువంకం జూచి) ఏమీ! కాంచనమాల యీవంకనే వచ్చుచున్నది. కావున నామెసమీపమునకు వెళ్లెదను.

[అంతట కాంచనమాల ప్రవేశించుచున్నది]

కాంచ — (నిట్టూర్పుతో) సాధు! వసంతకా! సాధు! ఇప్పుడు సంధివిగ్రహాలోచనచేత నీవు మంత్రియైనయౌగంధరాయణుని మించినవాఁడ వయితివి!

మద — (చిఱునవ్వుతో దగ్గఱకువచ్చి) సఖీ! కాంచనమాలా! నీవింతగా శ్లాఘించుటకయి వసంతకుఁ డిప్పు డేమి చేసియున్నాఁడు?

కాంచ — సఖీ! మదనికా! నీయీప్రశ్నవలన నేమి ప్రయోజనము? నీవు రహస్యమును దాఁచజాలవు.

మద — ఇది యెవరిముందును వెల్లడిచేయనని దేవిగారి పాదములతోడ ప్రమాణము చేసెదను.

కాంచ — అట్లయినఁ జెప్పెదవినుము. నేనిప్పుడు రాజమందిరమునుండి తిరిగి వచ్చుచుచిత్రశాలయొక్కద్వారమున వసంతకుఁడు సుసంగతతో మాటాడుచుండఁగా విన్నదానను.

మద—(కౌతకముతో) సఖీ! ఆప్రసంగ మెట్టువంటిదో చెప్పుము.

కాంచ—వసంతకుఁ డీలాగునఁ జెప్పినాఁడు—"సుసంగతా! నా ప్రియమిత్రుని యొక్కయస్వస్థతకుఁ గారణము సాగరిక తప్ప మఱి యేదియు లేదు. కాఁబట్టి యిక్కడ ప్రతీకారము నాలోచింపుము.

మద—అప్పుడు సుసంగత యేమన్నది?

కాంచ—అప్పు డామె యిట్లు చెప్పినది.— "చిత్రఫలక వృత్తాంతముచేత శంకితురాలయి సాగరికను పరిరక్షింపవలయు నని నా కొప్పగించి దేవిగారు తమవస్త్రములను భూషణములను నాకు దయచేసినారు. అందుచేత సాగరికను దేవిగారివేషము వేసి వెంటఁ బెట్టుకొని నేనును కాంచనమాలవేషమును ధరించి ప్రదోషసమయ మునకు రాజుగారిసమీపమునకు వచ్చెదను. నీవును నిక్కడ నేయుండి చిత్రశాలద్వారమువద్ద కాచుకొని యుండుము; అప్పుడు మాధవీ లతామండపమునందు రాజునకామెతోడిసంగమము కాఁగలదు."

మద—సఖీ! సుసంగతా! పరిజనవత్సలురా లయిన దేవిగారి నీవిధముగా వంచించుచున్నావు గనుక నీవు చెడిపోతివి.

కాంచ—సఖీ! మదనికా! నీ విప్పు డెక్కడకు వెళ్ళు చున్నావు?

మద—అస్వస్థశరీరుఁ డయినరాజుగారికుశలవార్తను దెలిసి కొనుటకయి వెళ్ళి నీ వాలస్యము చేసితివని తొందరపడుచు దేవి గారు నీయొద్దకు నన్నుఁ బంపినారు.

కాంచ—ఆమె యతిఋజువర్తనము కలది. దేవి యిప్పు డిది యంతయు నమ్ముచున్నది. (కొంచెము నడచి చూచి) సఖీ! చూడు చూడు. అదిగో రాజుగారస్వస్థతామిషచేత మన్మథావస్థను మఱు

గుపట్టుచును దంతతోరణవలభిమీఁదఁ గూరుచుండి యున్నారు. కాఁబట్టి యీ వృత్తాంతమును రాణిగారితో వెళ్ళి చెప్పుదము రా.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

[అప్పుడు మదనావస్థను గనఁబఱుచుచుఁ గూరుచున్న రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాజు—(సోత్కంఠముగా నిట్టూర్పు విడిచి)

చ. హృదయమ! సైచుకొమ్ము యిఁకవుడీవు స్మరాగ్నికృతాతితాపమున్
మది నరయంగ లేదుపశమంబిఁకఁ జింతిలఁబోకు మొట్టులో
యొదవిన సాంద్రచందనరసోపమమౌ నతిహస్త మప్పుడే
ముదమున నీపయిం దడవు పూన్పక మూఢుఁడ నైతి నక్కటా!

ఆహా! మిక్కిలి యాశ్చర్యము. అట్లేకదా!

గీ. ప్రకృతిచేతనె చంచలం బకట మనసు
మఱియు దుర్లక్ష్య మట్లయ్యుఁ దఱచి చూడ
మన్మనం బొక్కటను సర్వమార్గణములఁ
గుసుమశరుచేత నేరీతిఁ గొట్టఁబడెడు!

(పయివంకఁ జూచి) ఓ కుసుమధన్వుఁడా!

చ. అరయఁగ నీకుఁ దూపు లయిదంచును వానికి లక్ష్యభూతు లి
ద్ధర మముబోం ట్లసంఖ్యులని దర్పక! వింటిమిమున్ను, నీయెడన్
గరము విరుద్ధమయ్యె నది, కామిజనుండగు నేనె పంచతం
బొరయుచునుంటి, నీవయిన మాలుక్కలసంఖ్యములాయె నాఁటెడున్

(ఆలోచించి) లోపల నిగూఢమయిన కోపముగల దేవిగారికి లోచన గోచర యయి దీనురా లయియున్న యీసాగరికను గూర్చి నేను చింతిల్లుచున్నట్లుగా నిటువంటి యవస్థను బొంది యున్న నన్నుఁగూర్చి నేను జింతిల్లను. అట్లేకదా!

ఉ. విక్కట! యందఱుం దెలిసి రాచు శిరంబును వంచు సిగ్గుచే,
నెక్కడ నిద్దఱేసుఁగన నెంచుకొనుం దనమాటగాఁగ, నా
చక్కని నెచ్చెలుల్ స్మితము సల్పిన నివ్వెఱఁగొందుఁ బేలయై
యక్కమలాయతాక్షి హృదయంబునఁ గల్గు భయంబు పెంపునన్

ఆమెసంగతిని కనుఁగొనివచ్చుటకయి నాచేతఁ బంపఁబడిన వసంతకుఁ డెందుచేతనో యాలస్యము చేయుచున్నాఁడు.

[అప్పుడు హృష్టుఁడగు వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వసం—(సంతోషముతో) ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము! నేనిప్పుడు వెళ్ళి చెప్పెడి ప్రియవచనము వినుటచేతఁ గలిగెడునంత సంతోషము కౌశాంబీరాజ్యలాభముచేత సహితము నా ప్రియసఖునియొక్క హృదయమునకుఁ గలిగియుండదని నేనూహించెదను. కాఁబట్టి దగ్గఱకుఁబోయి ప్రియమిత్రునకంతయు నివేదించెదను. (వెళ్లిచూచి) ఏమీ! నాప్రియమిత్రుఁ డీ దిక్కుననే చూచుచు కూరుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి నా రాకకే ప్రతీక్షించుచున్నాఁ డని తలఁచెదను. సమీపమునకు వెళ్ళి కనఁబడెదను. (అని చెంతఁజేరి ప్రియమిత్రుఁడా! జయమగుఁ గాక! జయమగుఁ గాక! మిత్రుఁడా! నీవదృష్టవంతుఁడ వభీష్టసిద్ధి యయినది.

రాజు—(హర్షముతో) మిత్రుఁడా! ప్రియురా లయిన సాగరికకుఁ గుశలమా?

వసం—(గర్వముతో) మిత్రుఁడా! శీఘ్రముగా నీవే చూచి తెలిసికోఁ గలవు.

రాజు—(సంతోషముతో) మిత్రుఁడా! ప్రియురాలిదర్శనము కూడ లభించునా?

వసం—(గర్వముతో) బుద్ధివిభవమున బృహస్పతి నపహసించెడు నేను నీకు మంత్రినయి యుండఁగా నేల లభింపకుండును?

రాజు—(నవ్వి) ఇందు చిత్ర మేమియులేదు. నీకు సాధ్యము కాని దేమున్నది? అయినను నాకు వినవలెనని నని యున్నది గనుక సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము.

వసం—(చెవిలో నేమో చెప్పుచున్నాఁడు.)

రాజు—(సంతోషముతో) మిత్రుఁడా! ఇదిగో నీకు పారితోషికము. (అని చేతినుండి తీసి కడియము నిచ్చుచున్నాఁడు.)

వసం—(కడియముధరించి తన్నుఁజూచుకొని సంతోషముతో ఇది బాగున్నది. ఈశుద్ధసువర్ణకటకముచేత ప్రకాశించుచున్న హస్తమును నాభార్యకు పోయి చూపి వచ్చెదను.

రాజు—(చేయి పట్టుకొని వారించుచు) సఖుఁడా! తరువాత చూపవచ్చును. ఇప్పుడు ప్రొద్దెంతయున్నదో చూడుము.

వసం—(కొంచెము నడచి చూచి సంతోషముతో) ఓహో! చూడుచూడు. అదిగో భగవానుఁ డయిన సూర్యుఁ డధికానురాగతృప్తహృదయుఁ డయి సంధ్యావధువుచే నిర్ణయింపఁబడిన సంకేతస్థలమునకు వెళ్ళునట్టుగా అస్తాద్రి శిఖరారణ్యమునుగూర్చి పోవుచున్నాఁడు.

రాజు—(చూచి హర్షముతో) మిత్రుఁడా! చక్కఁగాఁ జూచితివి. సంధ్యాకాల మైనది. అట్లేకదా?

ఉ. చక్ర మొకండు గల్గు రథసంగతి నెట్లు జగంబునెల్ల ని
ర్వక్రతఁ జుట్టి రేపకడఁ గ్రమ్మఱ రాఁగలనంచు నప్డు ది
క్చక్రమునందుఁ గూర్చెదునొ సంధ్యను నిల్చినయంశుజాల మన్
వక్రిత లేనియాకు లన భానుఁడు పొల్చెడుఁ బశ్చిమాద్రిపైన్.

మఱియును,

గీ. ఓ జలరుహాస్య! నేఁ జనుచున్న వాఁడఁ
దిరిగి నే రేపు వచ్చి నిద్రించు నిన్నుఁ
మేలుకొల్పెద నంచుఁ బద్మిని నిమ్మఁ
బలుకువిధమున నస్తాద్రి భానుఁ డలరు.

కాఁబట్టి లెమ్ము; ఆమాధవీలతామండపమునకు వెళ్ళి ప్రియురాలి సంకేతసమయమును నిరీక్షింపుచుందము.

వసం—మంచిమాట సెలవిచ్చినారు. (అని లేచి చూచి) ఓమిత్రుఁడా! చూడు చూడు అదిగో పలచగానున్న చెట్లసమూహమును దట్టముగాఁ జేయుచు, బురదలో పొరలిన వరాహముల యొక్కయు మహిషములయొక్కయు నల్లనిరంగుగలిగి తూర్పుదిక్కునంతను గ్రమ్మి చీఁకటిగుంపు వ్యాపించుచున్నది.

రాజు—(సంతోషముతో నంతటను గలయఁ జూచి)

చ. శివునిగళచ్ఛవిం దెగడుచీఁకటి తొల్తను దూర్పుదిక్కునం
గవిసెను, మీఁద నంతటను గ్రమ్మి నగంబు కుజంబు గ్రామమన్
భువిఁగలభేదముల్ చెఱిచెఁ బూర్ణముగాఁ, దరువాతఁ జాలఁ దా
నవిరళమై జనంబులకు నక్షులు గల్గుఫలంబు వాపెడున్.

కాఁబట్టి మార్గమును జూపుము.

వసం—ప్రియమిత్రుఁడా! రమ్మురమ్ము. (అని నడుచుచు చూచి) ఇదిగో విస్తారముగా వృక్షము లుండుటచేత గాంధాంధకార పుంజమువలె నున్నమకరందోద్యానమును సమీపించినాము, ఇఁక నిక్కడ మార్గ మెట్లు కనఁబడును?

రాజు—(వాసనచూచి) మిత్రుఁడా! ముందునడువు; ఇక్కడ మార్గము తెలియుచునే యున్నది. ఎట్లందు వేని—

మ. ఇది సంపంగులపంక్తి; యీవలివనంబే సిందువారాళి యి
యద్ది చూడన్ వకుళావనీజకులగుంపౌ, పాటలశ్రేణి యి
య్యదియే యంచును దావిచేఁ దెలిసె నాహా దారి స్పష్టంబుగా
నిదె వృక్షంబులచేతఁ జీఁకటికడున్ హెచ్చయ్యెఁబూర్వస్థ్రితిన్.
(అని వెళ్ళుచున్నారు)

వసం—ఓ మిత్రుఁడా! ఈ త్తిల్లినకమ్మెరలు వాలుచుండఁగా పొగడపువ్వులపరిమళము దిక్కుల నంటను కొట్టుకొన్నది. మన్నని మరకతమణులతో కట్టఁబడిన నేల పాదసంచారమునకు మెత్తగాఁ దగిలి సుఖము నిచ్చుచున్నది, ఇదే మాధవిలతామండపము మనము వచ్చిచేరినారము నేను వెళ్ళి దేవివేషధారిణి యైనసాగరికను వెంటఁబెట్టుకొని వేగిరము వచ్చెదను. అంతవఱకును దేవరవారిక్కడనే యుండవలెను.

రాజు—మిత్రుఁడా! వెళ్ళి సత్వరముగా నిక్కడకు రమ్ము.

వసం—మిత్రుఁడా! తొందర పడఁబోకుము.

(అని వెళ్ళుచున్నాఁడు)

రాజు—నేనంతవఱకును ఈమరకతశిలావేదకయందుఁ గూరుచుండి, ప్రియురాలి సంకేతసమయమును ప్రతీక్షించు చుండెదను. (కూరుచుండి చింతతో) ఓహో! స్వభార్యానురాగమును సేవగించు కాముకునకు నూతనప్రియురాలివిషయ మగునపక్షపాతము నేమనను!

శా. సంకేతస్థలిఁ జేరుకాంత ప్రియుమాస్యంబు న్వీక్షింపఁగా
శంకించున్, మొడ కౌఁగిలించుతతి వక్షంబంటఁ జద్దో యిచ్చుక్
బింకంబారఁగఁ గ్రుక్కునోడు, పతి జానిల్పంగఁ బల్కాఁబునుక్
జంకుంబాపునఁ బోవఁజూచు, నయునవేసంతోష మిచ్చుయ్యెడిన్.

అయ్యో! వసంతకుం డేల యాలస్యము చేయుచున్నాఁడు? ఈవృత్తాంతము దేవి యయినవాసవదత్తకు తెలిసిన దేమో!

[అప్పుడు వాసవదత్తయు, కాంచనమాలయు
ప్రవేశించుచున్నారు]

వాస—ఓ కాంచనమాలా! సాగరిక నా వేషమును ధరించి నిజముగా నే రాజుగారిదగ్గరకు వెళ్ళునా?

కాంచ—నిజము గాకపోయిన నేను దేవిగారితో విన్నవింతునా? చిత్రశాలాద్వారమున నుండువసంతకుఁ డయినను నీకు నమ్మకము పుట్టించును.

వాస—అట్లయిన నక్కడకే వెళ్ళుదము.

కాంచ—దేవీ! రండి రండి. (అని వెళ్ళుచున్నారు)

[అప్పుడు ముసుఁగువేసికొని వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

వసం—(చెవి యిచ్చి) చిత్రశాలద్వారమున పాదముల చప్పుడు వినఁబడుచున్నది, సాగరిక వచ్చిన దనుకొనియెదను.

కాంచ—దేవీ! చిత్రశాల యిదే కనుక, ఇక్కడనే యుందుము. నేను వసంతకునకు సంజ్ఞ చేసెదను.

(అని చిటికె వేయుచున్నది)

వసం—(కాంచనమాలను చూచి సంతోషముతో దగ్గఱకు వచ్చి చిఱునవ్వు నవ్వి) సుసంగతా! నీవు వేసినకాంచనమాలవేషము సరిగా నున్నది. ఇప్పుడు సాగరిక యెక్కడ నున్నది?

కాంచ—ఇదిగో. (అని వ్రేలితో చూపుచున్నది)

వసం—(చూచి యద్భుతపడి) ఈమె నిశ్చయముగా దేవి యయిన వాసవదత్తయే.

వాస—(సంశయపడి తనలో) నన్నితఁ డెట్లు ఆనవాలుపట్టినాఁడు? నేను వెళ్ళెదను. (అని వెళ్ళఁబోవుచున్నది)

వసం—అమ్మా! సాగరికా! రా.

వాస—(నవ్వి కాంచనమాలవంక చూచుచున్నది)

కాంచ—(రహస్యముగా విదూషకుని బెదరించుచున్నది) ఓరిచెడుగా! ఈమాట మఱచిపోకుము.

వసం—సాగరికా! త్వరతో రమ్ము. త్వరతో రమ్ము. అదుగో చంద్రుఁడు తూర్పుదిక్కున నుదయింపఁబోవుచున్నాఁడు.

వాస—(తొట్రుపాటుతో రహస్యముగా) ఓచంద్రుఁడా! నీకు నమస్కారము. ముహూర్తము సేపు నీరూపము కనఁబడకుండ నుండుము. ఆయన భావానుబంధమును కనిపెట్టెదను.

(అందఱును నడుచుచున్నారు)

రాజు—(చింతతో తనలో) ప్రియురాలిసమాగమము సమీపించుచున్నప్పటికిని, నామనస్సెందుచేతనో మిక్కిలి మండుచున్నది.

గీ. తనకుఁ బ్రియురాలొదవనున్న తఱిని బోలె
స్మరుని తాపంబు మొదట దుస్సముగాదు
కాఁక తొంటికంటెను హెచ్చు గాంచుగాఁదె
వర్షపాత మాసన్నమౌ వాసరమున?

వసం—(ఆలకించి) ఓసాగరికా! అదుగో నాప్రియమిత్రుఁడు నిన్నుద్దేశించియే వేడుకతో మాటాడుచున్నాఁడు. ఇక్కడనుండుము. నీరాకను నేను నివేదించెదను.

వాస—(తల యూఁచుచున్నది)

వసం—(రాజుదగ్గఱకు వెళ్ళి) ఓమిత్రుఁడా! నీవదృష్టవంతుఁడవు. నేను సాగరికను తీసికొని వచ్చినాఁడను.

రాజు—(సంతోషముతో తొందరపడిలేచి) ఆమెయెక్కడ! ఆమె యెక్కడ?

వసం—(భ్రూభంగముతో) అదిగో!

రాజు—(సమీపించి) ప్రియురాలా! సాగరికా!

చ. వదనము చందురుండు, కలువల్నయనంబులు; పాణు లబ్జముల్;
కదళిక లూరువుల్, భుజయుగంబును దామరతూండ్లు నీకు నో
సుదతిరో! కౌఁగిలం జొనిపి నూనశరాగ్నిని గాలియున్న నా
ప్రిదిలినయంగకంబులను ప్రేమను జల్లపడంగఁ జేయుమా.

వాస—(కన్నీటితో రహస్యముగా) కాంచనమాలా! ఇటు వంటి యీయన యింకముందు మరల నాతో నెట్లు మాటాడఁ గలడాయని నే ననుకొనియెదను. ఆహా! ఏమి యాశ్చర్యము!

కాంచ—(రహస్యముగా) దేవీ! అవునది నిజమే. సాహసికు లయిన పురుషులకు మరల నేమిచేయుటకు దుష్కరము కాదు.

వసం—అమ్మా! సాగరికా! ధైర్యము తెచ్చుకొని ప్రియ మిత్రునితో నేల మాటాడవు? ఇప్పుడయినను దేవియైన వాసవదత్త సదా కోపముతో పలుకుచుండు దుర్వచనములచేత కటువులయిన చెవులకు నీమధురవచనోపన్యాసముచేత సుఖము కలుగఁ జేయుము.

వాస—(రోషముతోడి చిఱునవ్వు నవ్వి రహస్యముగా) ఓసీ! కాంచనమాలా! నేనిప్పుడు కటుభాషిణినంట! పూజ్యుఁడయిన యీవసంతకుఁడు తా నేమో మహాప్రియంవదుఁ డంట!

కాంచ—(రహస్యముగా వేలితో బెదరించుచు) ఓరి చెడుగా! ఈమాట తరువాత నీవు తలఁచుకొనియెదవు.

వసం—(చూచి) ఓమిత్రుఁడా! చూడుము చూడుము, కుపి

తురా లయిన కామినియొక్క చెక్కిలివలెనే తూర్పుదిక్కును ప్రకాశింపఁ జేయుచు చంద్రుఁ డుదయించుచున్నాఁడు.

రాజు—(చూచి యాశతో) ప్రియురాలా! చూడుచూడు.

గీ. నీదువదనాపహ్నుతకాంతినిచయుఁ డగుచుఁ
దా బ్రతిక్రియ చేయంగఁ దలఁచినట్టు
లెదుటఁ గాన్పించుచున్నవాఁ డుదయగిరిని
గరములను జాఁచి యల్లదె కమలవైరి.

ప్రియురాలా! ఈయన పయినుదయించుట జడత్వమేసుమా. ఎట్లన—

మ. హరియింపంగనులేదె తమ్మిసిరి? నేత్రానందముం గూర్పదే?
స్మరతాపంబును బెంపదే మిగుల పీయూషమాత్ర? నీమోము చం
దురుఁ డుండ న్మఱిచంద్రుఁడేటికి దివిం దోఁచుౘ? విధుండాసుధా
కరతన్ గర్వము నొంద నద్ది కలుగుంగా నీదుకెమ్మోవిలోౘ.

వాస—(రోషముతో మేలిముసుఁగుతీసి వేసి) ఓ రాజా! నేను సత్యముగానే సాగరికను. నీవు సాగరికచే నాకర్షింపఁబడిన మనస్సు గలవాఁడవయి సర్వమును సాగరికామయముగాఁ జూచుచున్నావు.

రాజు—(చూచి యద్భుతపడి రహస్యముగా) హా! ఇది యేమి? ఓరిదుష్టా! దేవి యైనవాసవదత్తనే తీసికొని వచ్చినావు!

వతం—(విషాదముతో) మిత్రుఁడా! మఱి యేమున్నది? నా కిప్పుడు జీవితసంశయము సంభవించినది.

రాజు—(చేతులు జోడించి) ప్రియురాలా! వాసవదత్తా! రక్షించు.

వాస—(అయనవంకఁ దిరిగి కన్నీరు విడుచుచు) దేవా! ఇత రులసొమ్మయిపోయిన యీమాటనిప్పుడు నావిషయమున నుపయోగించకుము.

వసం—(తనలో) నేనిప్పు డేమి చేయుదును? కానిమ్ము. ఈప్రకారముగఁ జేసెదను. (ప్రకాశముగా) అమ్మా! నీవు మహాను భావురాలవు న ప్రియమిత్రునియొక్క యీ యొక్కయపరాధమును క్షమింపుము.

వాస—అయ్యో! వసంతకా! ఈయపరాధము ప్రథమసంగ మమునందే విఘ్నము కలుగఁజేసిన నాదేశాని రాజుగారిది కాదు.

రాజు—ఈవిధమున నేరము ప్రత్యక్షముగాకనఁబడుచుండఁగా నేనేమి చెప్పఁదును? అయినను నొక్క విజ్ఞాపనము చేసికొనెదను.

చ. లలనరో! నీదుపాదముల లత్తుకచే నయినట్టి రక్తిమన్
దొలఁచఁగనోపుదున్ శిరసుతో డను నే నిట; నీముఖేందుమం
డలమున రోషరాహుగ్రహణంబునఁ గల్గినయట్టి తామ్రతన్
జెలువరో! నీదయామహిమచేతను గాక యడంపనేర్తు నే?

(అని పాదములమీఁద పడుచున్నాఁడు.)

వాస—(చేతితో లేవఁదీయుచు) ప్రాణేశ్వరా! లెమ్ము లెమ్ము నేను సిగ్గుమాలినదానను. దేవరవారిహృదయమిటువంటిదని యెఱిఁగి యుండియు మరల కోపము వహించు చున్నాను. దేవరవారు సుఖముగా నుండురుగాక! నేను వెళ్లెదను. (అని వెళ్లఁబోవు చున్నది.)

కాంచ—దేవీ! అనుగ్రహింపుము. ఈప్రకారముగా కాళ్ళమీఁద పడినమహారాజును విడిచి వెళ్ళినతరువాత నీవే పశ్చాత్తాప పడెదవు.

వాస—పో మూర్ఖురాలా! ఇక్కడ పశ్చాత్తాపమునకు కారణ మేమున్నది? వెళ్ళుదము. రా. (అని వెళ్లుచున్నది.)

రాజు—దేవీ! క్షమించు క్షమించు. ("లలనరో నీదు పాదముల" అనుపద్యము మరలఁ జదువు చున్నాఁడు.)

వసం—మిత్రుఁడా! లెమ్ము. వాసవదత్తా దేవి వెళ్ళిపోయినది. ఇఁక నిక్కడ నరణ్యరోదన మేల చేసెదవు?

రాజు—(ముఖమెత్తి) నాయం దనుగ్రహము చూపకయే దేవి వెళ్ళిపోయినదా?

వసం—అనుగ్రహము చూపకపోవుట యెట్లు? మనమిప్పుడు శరీరమున గాయములు లేకుండ నున్నాము.

రాజు—ఛీ! మూర్ఖుఁడా! నీవే నన్నేల పరిహసించుచున్నావు? నీమూలముననే నిష్కారణముగా నా కీయనర్థము సంభవించినది.

ఉ. అంతకు నంతకుం బెరుగు నర్మిలిఁ జేతను బ్రేమ హెచ్చె; ని
ట్లింతకుమున్ను నేను దన కెన్నఁడుఁ జేయనియప్రియంబుచే
నింతయుఁ దాళలేక త్యజియించును వాసవదత్తప్రాణముల్
వింతగఁ బ్రేమ హెచ్చిన భువిం జెఱుతప్పును దుస్సహంబగున్.

వసం—చెలికాఁడా! దేవి మిక్కిలి కుపితురాలయి యున్నది. అందుచేత నామె యేమిచేయునో తెలియదు. ఇఁక సాగరిక జీవించుట దుష్కర మని నేననుకొనియెదను.

రాజు—మిత్రుఁడా! నేనును ఆలాగున నేయనుకొనుచున్నాను. అయ్యో! సాగరికా! నాప్రియురాలా!

[అప్పుడు వాసవదత్తావేషధారిణియైనసాగరిక
ప్రవేశించుచున్నది.]

సాగ—(భయముతో) ఈ దేవీవేషముతో నదృష్టవశముచేత నెవ్వరికిని గనఁబడకుండ సంగీతశాలను దాఁటి వచ్చితిని. ఇఁక నిప్పుడిక్కడ నేమి చేయుదును? (అని కన్నీటితో చింతిల్లుచున్నది.)

వసం—మిత్రుఁడా! మూర్ఖునివలె నూరకున్నావేమి? ఇక్కడ ప్రతీకారము నాలోచింపుము.

రాజు—చెలికాఁడా! నేనదియే యాలోచించు చున్నాను. దేవిగారియనుగ్రహసంపాదనము తప్ప నాకు మఱియొకయుపాయ మేమియుఁ గనఁబడకున్నది. కాఁబట్టి యక్కడకే వెళ్ళుదము రమ్ము.

(అని నడచు చున్నారు.)

సాగ—ఇప్పుడు స్వయముగానే యురిపెట్టుకొని ప్రాణత్యాగము చేయుట యుత్తమము. మాసంకేతవృత్తాంతము తెలిసి దేవిగారిచేత సుసంగత పరిభవపఱచఁబడినట్టే నేనును పరిభవింపఁబడుదును. కాఁబట్టి యీలోపలనే నేనశోకవృక్షమువద్దకు వెళ్ళి నాకోరికను నెఱవేర్చుకొనెదను. (అని వెళ్ళుచున్నది.)

వసం—(ఆలకించి) నిలువు, కొంచెమునిలువు. కాలిచప్పుడు వినఁబడుచున్నది. ఒకవేళ పశ్చాత్తాపము తెచ్చుకొని దేవిగారే మరల నిటవచ్చియుందురని నేను భావించెదను.

రాజు—మిత్రుఁడా! అయి యుండవచ్చును. దేవిమహానుభావురాలుకదా? వేగిరము వెళ్ళి చూచి రా.

వసం—దేవరయాజ్ఞాపరిపాలనము చేసెదను.

(అని వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

సాగ—(సమీపించి) కాఁబట్టి నేనీమాధవీలతతో పాశము చేసికొని, అశోకవృక్షమున నురిపెట్టుకొని చచ్చెదను. (అని లతాపాశమును చేయుచు) హాపితా! హామాతా! మందభాగ్యురాలనైన నేనిప్పుడనాథనై దిక్కుమాలి చచ్చుచున్నాను.

(అని కంఠమునందు లతాపాశమును చుట్టుకొను చున్నది.)

వసం—(చూచి) ఏమీ! మరల దేవియైన వాసవదత్తయే వచ్చినది! (తొట్రుపాటుతో బిగ్గరగా) ఓమిత్రుఁడా! వాసవదత్తాదేవి యురిపోసికొని చావఁబోవుచున్నది. రక్షింపుము, రక్షింపుము.

రాజు—(తొట్రుపాటుతో సమీపించి) చెలికాఁడా! ఆమె యెక్కడ? ఆమె యెక్కడ?

వసం—అదిగో.

రాజు—(కంఠమునుండి పాశమునుతీయుచు) ఓసాహసికు రాలా! ఏమి ఈయకార్యమును జేయుచున్నావు?

క. నీమెడను బాశముండఁగ,
భామా! కంఠగతమయ్యెఁ బ్రాణంబులు నా
కేమందు నిపుడు? మానుము
నీమృతి కే కాదుగనుక నీయుత్నంబుల్.

సాగ—(రాజునుజూచి తనలో) ఆశ్చర్యముగా నున్నది! ఇది యేమి రాజేయిక్కడకు వచ్చినాఁడు! (సంతోషముతో) ఈయనను జూడఁగానే నాకు మరల జీవితాశ కలుగుచున్నది! అయినను, ఈయన దర్శనముచేత కృతార్థురాలనయి, నేనురిపోసికొని సుఖముగా ప్రాణములు విడిచెదను. (బిగ్గరగ) రాజా! నేను పరాధీనురాలనుగనుక నన్ను విడువుము విడువుము; మరణము నొందుటకు నాకిటువంటి యవసరము మరల దొరకదు. నీవును దేవిగారివిషయమున సాపరాధివి గాకుము.

(అని మరల కంఠమునందు పాశముచు బెట్టుకొనఁబోవుచున్నది)

రాజు—(నిరూపించి సంతోషముతో) ఏమీ! నాప్రియురా లయిన సాగరిగా? (అని కంఠమునుండి త్రాడు లాగి)

గీ. ఇంతిరో! యింతసాహసం బేల నీకు?
వేగ మీలతాపాశంబు విడిచి నీవు
వెడలనుంకిం చు నాప్రాణవితతిఁ గావ
నిలుపు నీబాహుపాశ మీగళమునందు.

(అని యామిని బాహుపాశమును లాగి కంఠమునందుఁ జేర్చుకొని స్పర్శసుఖము నభినయించుచు వసంతకునితో) సఖుఁడా! ఇది మబ్బు లేనివర్షముగా నున్నది!

వసం—మిత్రుఁడా! అకాలవాతమువలె వాసవదత్తాదేవి రాకపోయినపక్షమున, ఇది యటువంటిదే.

[అప్పుడు వాసవదత్తయు, కాంచనమాలయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

వాస—ఓసీ! కాంచనమాలా! ఆప్రకారముగా పాదముల మీఁదఁబడిన ప్రాణవల్లభుని దిరస్కరించివచ్చి నేనతినిష్ఠురమును జేసినదానను. కాఁబట్టి యిప్పుడు నేను నాయంతనేవెళ్ళి భర్తగారి నారాధించెదను.

కాంచ—దేవిగారుతప్ప మఱియొకరెవ్వరీవిధముగాఁ బలుకనేర్తురు? మంచిది. అతఁడే దుర్జనుఁడు కానిమ్ము, దేవిగారు కావలదు. కాఁబట్టి దేవీ! రమ్మురమ్ము. (అని నడుచుచున్నారు.)

రాజు—ఓసి ముగ్ధురాలా! ఏమీఁ నియుపేక్షవలన మేమిప్పుడును విఫలమనోరథుల మగుచున్నాము!

కాంచ—(చెవి యొగ్గి విని) దేవీ! సమీపమున రాజుగారు మాటాడుచున్నారు. అందుచేత నిన్నోదార్చుటకే యామున వచ్చుచున్నారని నేనూహించెదను. దేవీ! ఎదురుగా వెళ్ళుము.

వాస—(సంతోషముతో) ఆమున చూడకుండ వెనుకనుండి వెళ్ళి కంఠమును కౌఁగిలించుకొని యామునను సుఖించెదను.

వసం—ఓసాగరికా! ధైర్యమవలంబించి నాప్రియమిత్రునితో మాటాడుము.

వాస—(విని విషాదముతో) కాంచనమాలా! ఏమీ సాగరికకూడ నిక్కడనే యున్నది! కాఁబట్టి యామాటలు విను

వఱకును వెనుకకు వెళ్ళుదము. (అని తొందరలాగునఁ జేయు చున్నది.)

సాగ—రాజా! ఈలేని దాక్షిణ్యము నేలకనఁబఱచెదవు? నీజీవితముఁనకంటెను నతిప్రియురాలయిన దేవిగారికి మరల నీవప రాధి వేల యయ్యెదవు?

రాజు—నీవన్నమాట సత్యముకాదు.

సీ. శ్వాసముచే దేవి స్తనయుగంబు చలింప
నించుక నేనుఁ జలించినాఁడ
ఆమె నాతోడ మాటాడకూరకయున్నఁ
బ్రియవాక్కు లాడితి వినయమునను
భ్రూభంగ మాయమముఖమునఁ గాన్పింపఁ
బదములమీఁద నేఁబడినవాఁడ
గద్వంశమున రాణి జనన మొదినదాట
చేతను నేసేవఁ జేసినాఁడ
నంతె కాని యామెయందుఁ గల్గినయట్టి
ప్రేమ నిక్కమైనప్రేమ గాదు
నీరజాక్షి నాకు నీమీఁది ప్రేమంబె
స్నేహగరిమచేత నెగడుఁ జుమ్మి.

వాస—(చేరఁబోయి రోషముతో) ప్రాణేశ్వరా! మంచిపని. ప్రాణేశ్వరా! ఇది మంచిపని.

రాజు—(చూచి వెఱఁగుపాటుతో) దేవీ! నిష్కారణముగా నన్ను నీవు నిందింపఁగూడదు. వేషసాదృశ్యమువలన నీవే యని భావించి మే మిక్కడకు వచ్చినాము. కాఁబట్టి క్షమింపుము.

(అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

వాస—(రోషముతో) ప్రాణేశ్వరా! లెమ్ము లెమ్ము. ఇప్పుడును నేను సద్వంశమునందుఁ బుట్టితి నను హేతువుచేతనే సేవాదుఃఖము ననుభవించుచున్నావా యేమి?

రాగా—(తనలో) ఏమి? దేవి యీమాటయు విన్నది! అందుచే నే నన్నివిధముల చేతను దేవికి శాంతపఱుచునుపాయమును నిరాశచేసుకొన్నాఁడను. (అని క్రిందు చూచుచున్నాఁడు.)

వసం—అమ్మా! ఉరిపెట్టుకొని నీవు ప్రాణత్యాగము చేసికొనుచున్నావని వేషసాదృశ్యము వలన భ్రమపడి నేను నాప్రియమిత్రుని నిక్కడకుఁ దీసికొనివచ్చినాను. నామాటయందు నీకు నమ్మకము లేనిపక్షమున, ఇదిగో లతాపాశమును చూడు.

(అని లతాపాశమును చూపుచున్నాఁడు.)

వాస—(కోపముతో) ఓసీ! కాంచనమాలా! ఈ లతాపాశముతోనే యీ చెడుబ్రాహ్మణుని కట్టి తీసికొనివచ్చి, యీ దుర్వినీతురాలైన కన్యకను ముందు నడువుమను.

కాంచ—దేవియాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని లతాపాశమును వసంతకుని మెడకుఁ జుట్టి కొట్టుచు) ఓరి చెడుగా! వెనుకటినీ మిడిసిపాటుఫల మనుభవించుము. అప్పుడు దేవిగారి దుర్వచనములచేత చెవులు కటువు లయిన వన్నమాట జ్ఞప్తికి దెచ్చుకో — సాగరికా! నీవును ముందుండుము.

సాగ—(తనలో) పుణ్యవిహీనురాల నైన నేను స్వేచ్ఛగా మరణము నొందుట కయినను చాలకపోయితిని!

వసం—(విషాదముతో) ఓమిత్రుఁడా! దేవిగారిచేత కట్టఁబడి విపత్తులోనున్న దిక్కుమాలిన నన్ను మఱవకుము.

(అని రాజును చూచుచున్నాఁడు.)

వాస — (రాజువంకఁ జూచుచున్న సాగరికను వసంతకుని తీసి
కొని కాంచనమాలతోడఁగూడ వెళ్ళుచున్నది.)

రాజు — (ఖేదముతో) అయ్యో! కష్టము!

చ. అలుకమెయి స్వవర్ణయయినట్టి కులాంగనకై తపించనా?
జలరుహరాణికిం బెగడు సాగరికం గని దుఃఖ మొందనా?
చలమున రాణి కట్టి కొనిచన్న వసంతకుఁ గూర్చి కుందనా?
యులజడినొంది యొక్క క్షణమైనను స్వస్థత జెంద నన్నిటన్.

ఇప్పు డిక్కడ నుండుటవలన నేమి ప్రయోజనము? దేవిని శాంత
పఱుచుట కయి యంతఃపురమునకు వెళ్లెదను.

(అందఱును వెళ్ళుచున్నారు.)

చతుర్థాంకము.

ప్రవేశకము — రాజనగరు.

[రత్నహారమును పట్టుకొని, కన్నీరు విడుచుచు సుసంగత
ప్రవేశించుచున్నది.]

సుసం — (శోకముతో నిశ్వసించి) హా! ప్రియసఖీ! హా
సాగరికా! హా లజ్జాళుకా! హా! సఖిజనవత్సలా! హా! ఉదారశీలా!
హా! సౌమ్యదర్శనా! నీ వెక్కడకు వెళ్ళినావో నాకు ప్రతివచన
మిమ్ము. (పయివంకఁ జూచి నిట్టూర్పు విడిచి) కరుణలేని యో
దైవమా! నీ వటువంటి యసామాన్యరూపశోభావిరాజిత యగు కాం
తను సృజించి మరల నిటువంటి యవస్థాంతర మామె కేల కల్పించి
నావు? ఆమె తనజీవితమందలి నిరాశచేత నెవ్వని కయిన నొకబ్రా

హ్మాణుని కిమ్మని యీరత్నహారమును నాచేతి కిచ్చినది. నేను దీని నే బ్రాహ్మణున కియ్యను? (తెరవంక చూచి) అదుగో బ్రాహ్మణుం డయిన వసంతకుఁడే యీవంక నే వచ్చుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి నేనతని చేతి కిచ్చెదను.

[అప్పుడు హృష్టుఁడగు వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

వసం—ఆహాహా! ఇప్పుడు నాప్రియమిత్రుని యనుగ్రహము చేత పూజ్యురాలైన వాసవదత్తాదేవి నాకట్లువిడిపించి తనచేతిలోనే నాకు లడ్డుకములను మోదకములును పెట్టఁగా వానితో నేను కడుపు నిండించుకొన్నాను. ఆమె నాకు రెండుపట్టువస్త్రములను కర్ణాభరణ మునుగూడ నిచ్చినది. ఇప్పుడువెళ్ళి నాప్రియమిత్రుని దర్శించెదను.
(అని కొంచెము నడచుచున్నాఁడు)

సుసం—(కన్నీరు విడుచుచు వేగముగావచ్చి) అయ్యా! వసంతకా! ముహూర్తమాత్రము నిలువుము.

వసం—(చూచి) ఏమి! సుసంగతా! ఇక్కడ నీవెందుకేడ్చు చున్నావు? సాగరిక కేమియు నపాయము సంభవించలేదుగదా?

సుసం—అయ్యా! వసంతకా! నేనది నివేదించుటకే వచ్చి నాను. భీతురాలయినయామెను దేవిగారుజ్జయినికిఁ బంపినట్లు ప్రవాదము గలుగఁజేసి యర్ధరాత్రమునందుఁ దీసికొనిపోయినారు. ఆమె యెక్కడకు పంపబడినదో తెలియదు.

వసం—(తొందరపాటుతో) హా! సాగరికా! హా! అసా మాన్యరూపశోభావిభవా! హా! మృదుభాషిణీ! నీవిప్పు డెక్కడ నున్నావో నాకు మాఱుపలుకుము. దేవిగారు చేసినపని మిక్కిలి దయారహితముగా నున్నది.

సుసం—అయ్యా! వసంతకా! ఇదిగో రత్నమాల. ఆమెజీవితమునందు నిరాశురాలయి పూజ్యుఁడయినవసంతకున కిమ్మని యీ రత్నహారము నా చేతి కిచ్చినది. ఇదిగో దీనిఁ బుచ్చుకొమ్ము.

వసం—(శోకముతో కన్నీరు విడుచుచు కన్నుల నద్దుకొని) ఓసీ! ఇట్టివేళలో దీనిని పుచ్చుకొనుటకు చేతు లెట్లాడును? (అని యిద్దఱు నేడ్చుచున్నారు)

సుసం—(చేతులు జోడించుకొని) అయ్యా! ఆమెయం దైన ననుగ్రహించి, అంగీకరింపుము.

వసం—(కొంచెము చింతించి) కానిమ్ము. దీనిని తీసికొని వెళ్ళి సాగరికావిరహదుఃఖితుఁడయి యున్నప్రియమిత్రుని నైన నూఱడించి యతనికి వినోదము గలిగించెదను.

సుసం—(వసంతకుని చేతిలో రత్నహారమును పెట్టుచున్నది)

వసం—(పుచ్చుకొని చూచి విస్మయముతో) సుసంగతా! ఇటువంటియమూల్యాలంకార మామె కెక్కడనుండి వచ్చినది?

సుసం—అయ్యా! నాకును కుతూహలము గలిగి యామె కీప్రశ్నయే వేసితిని.

వసం—ఆమె యేమని చెప్పినది?

సుసం—అప్పు డామె మీఁదు చూచి నిట్టూర్పు విడిచి, సుసంగతా నన్నిప్పు డాకథ యేల యడిగెదవని యేడ్వ మొదలు పెట్టినది.

వసం—ఆమె చెప్పకపోయినను, సామాన్యజనులకు దుర్లభమైనయీహార మామెకుఁ గలిగి యుండుటచేతనే నిస్సందేహముగా నామె మహావంశసంభూతురాలయి యుండవలెను. సుసంగతా! నాప్రియమిత్రుఁ డిప్పు డెక్కడ నున్నాఁడు?

సుసం—అయ్యా! రాజుగారు దేవిగారి గృహమునుండి వచ్చి యదె స్ఫటిక శిలామండపము నధిరోహించి యున్నారు, నీవక్కడకు వెళ్ళుము. నేనును వాసవదత్తా దేవి పరిచర్యనిమిత్తము వెళ్లెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది)

[అప్పుడు పీఠముమీఁదఁ గూరుచుండి రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రాజు—(ఆలోచించి)

చ. కపటపుబాసలం బ్రియుముగన్పడుమాటలఁ జిత్తవృత్తిన్
గృపయొదవించువర్తనల నిం డగుసిగ్గునఁ గాళ్ళ గ్రాలుటన్
నిపుణసఖీసుబోధముల నెమ్మదికోపము పోదు రాణికిన్
జపలతరస్వకీయనయనంబుల నీటనుబోలె నేమిటన్.

(విచారముతో నిట్టూర్పువిడిచి) ఇప్పు డింతవఱకు దేవినే నేను శాంతపఱుచు చుండినను, కేవలము ను సాగరికావిషయమయిన చింతయే నన్ను బాధించుచున్నది. ఎట్లన—

గీ. మించుననురాగమునఁ గౌఁగిలించినపుడు
మరుఁడు తొలుత వేసినబాణమూర్గమునను
నంబురుహగర్భసుకుమార మైనకాంత
చని మదీయహృద్గత యయ్యెనని తలంతు.

(ఆలోచించి) నాయూఱట కునికిపట్టు వసంతకుఁడు; అతఁడు దేవిచే కట్టఁబడి యున్నాఁడు. ఇఁక నే నెవరిముందఱఁ గన్నీరు విడుతును!

(అని నిట్టూర్పు విడుచుచున్నాఁడు)

[అప్పుడు వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

వసం—(వెళ్ళి చూచి విస్మయముతో) నిరంతరమనో వేదన చేత చిక్కినవాఁ డయ్యును శ్లాఘనీయ మయినలావణ్యముతో నుద

యించిన రెండవచంద్రునివలెనే నాప్రియసఖుఁడదె యధికతరముగా ప్రకాశించుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి నేనాయనవద్దకు వెళ్లెదను. (అని చేరఁబోయి) ఓమిత్రుఁడా! నీకు శుభ మగుఁగాక! నీవదృష్టవంతుఁడవు. దేవిగారిచేతఁ జిక్కినవాఁడ వయ్యును మరల నేను నిన్నీకన్నులతోఁ జూడఁగాంచితి.

రాజు—(చూచి హర్షముతో) ఓహో! నా వసంతకుఁడు నాకు లభించినాఁడు. మిత్రుఁడా! నాకు నీ కౌఁగిలి యిమ్ము.

వసం—(కౌఁగిలించుకొని) ఓ మిత్రుఁడా! దేవిగారిచే నేననుగ్రహింపఁ బడినాఁడను.

రాజు—నీవు దేవిగారి యనుగ్రహమునుపొందినసంగతి నీవేష చెప్పుచున్నది. కాఁబట్టి యిప్పుడు సాగరికావృత్తాంతమును జెప్పుము.

వసం—(వెఱఁగుపాటుతో క్రిందుమోముచు కూరుచున్నాఁడు)

రాజు—మిత్రుఁడా! ఏమి! చెప్పకున్నావు?

వసం—అప్రియమును నీకు చెప్పఁజాలను.

రాజు—(తొందరతోను తొట్రుపాటుతోను) మిత్రుఁడా! అప్రియమేలాగు? ఏమి? నిజముగానే యామె ప్రాణము విడిచినదా? హా! ప్రియురాలా! సాగరికా! (అని మూర్ఛపోవుచున్నాఁడు)

వసం—(తొట్రుపాటుతో) ప్రియమిత్రుఁడా! ఊరడు మూఱడుము.

రాజు—(మూర్ఛ తేఱి కన్నీటితో)

గీ. వేగ, ప్రాణములార! న న్విడచి మీరు
పొందు దక్షిణమునకు నాబుద్ధివించు
వేగఁ బోరేని, మిమ్మావె వెడలలాగు;
దవ్వుగా నేగు నిప్పుడా దంతిగమన.

వసం—మఱియొకవిధముగాఁ దలఁపఁ బోకుము. భీతురాలయిన యామెను దేవిగారు ఉజ్జయినీనగరమునకుఁ బంపిరని విన్నాను. అందుచేత నే నప్రియమని చెప్పినాను.

రాజు—ఏమి! ఉజ్జయినికి పంపినదా? రాణి యేమియు నాతోఁ జెప్పకయే చేసినది. మిత్రుఁడా! ఈసంగతి నీతో నెవరు చెప్పినారు?

వసం—సుసంగత. అంతేకాక యెందు నిమిత్తమో కాని యామె యీ రత్నమాలను నాచేతి కిమ్మని పంపినది.

రాజు—మఱి యెందునిమిత్తము? నా కూఱట కలుగునిమిత్తమే. కాఁబట్టి, మిత్రుఁడా! అది యిటు తెమ్ము.

వసం—(ఇచ్చుచున్నాఁడు.)

రాజు—(పుచ్చుకొని చూచి రత్నమాలను హృదయమునం దుంచుకొని) ఆహా!

గీ. పూర్వ మామె కంఠాశ్లేషమునఁ జెలంగి
యిపుడు భ్రష్టమయి యుంట నెంచిచూడ
రత్నమాల తుల్యావస్థ రహి వహించి
సఖుఁడగుచు నాకు నూఱట సలుపుచుండు.

మిత్రుఁడా! ఇది నీకంఠమున ధరింపుము. దీని జూచుచునైనను నేను ధైర్యముతో నుండెదను.

వసం—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లే చేసెదను.

(అని కంఠమున ధరించుకొనుచున్నాఁడు.)

రాజు—(కన్నీటితో నిట్టూర్పువిడిచి) మిత్రుఁడా! ప్రియురాలిపునర్దర్శనము దుర్లభము.

వసం—(భయముతో దిక్కులు చూచి) ఈమాట బిగ్గరగా

ననకుము. ఇక్కడ దేవిగారి పరిచారిక లెవ్వరైనను తిరుగు చుండురు.

[అప్పుడు వసుంధరయను వేత్రహస్త ప్రవేశించుచున్నది]

వసుం—(దగ్గఱగా వచ్చి) మహాప్రభూ! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! రుమణ్వంతుని మేనల్లుఁడయిన విజయవర్మ దేవర వారి కేదో నివేదించుటకయి వచ్చి వాకిట నిలిచి యున్నవాఁడు.

రాజు—వసుంధరా! వేగిర మతనిని పిలుచుకొనిరా.

వసుం — దేవరవారి యాజ్ఞాప్రకారముగాఁ జేసెదను. (అని వెళ్ళి విజయవర్మతోఁ మరలఁ బ్రవేశించి) విజయవర్మా! అదుగో రాజుగారు, ఆయనదర్శనము చేసికొమ్ము.

విజయ—(సమీపమునకు వచ్చి) దేవా! మీకు విజయమ గుఁగాక! విజయమగుఁగాక! రుమణ్వంతుని విజయముచేత దేవరవా రదృష్టవంతులు.

రాజు—(సంతోషముతో) విజయవర్మా! కోసలరాజు జయిం పఁబడినాఁడా?

విజయ— దేవరవారియనుగ్రహమువలన.

రాజు—మేలు! రుమణ్వంతా! మేలు! అచిరకాలములోనే మహా కార్యమును సాధించితివి! — విజయవర్మా! మాకు వినవేడుకగా నున్నది గనుక, ఆకథ సవిస్తరముగా వివరింపుము.

విజ—దేవరవారు చిత్తగించవలెను. దేవరవారి యాజ్ఞచొప్పున మేమిక్కడనుండి కొన్నిదినములలోనే యనేక గజతురగపదాతులచేత ననివార్య మయిన గొప్ప సేనా సమూహమును గూర్చుకొని వెళ్ళితిమి. రుమణ్వంతుఁడు వింధ్యదుర్గమం దున్న కోసలపతి యొక్క ద్వారమున నిలిచి, సేనలతో ముట్టడివేయుట కారంభించెను.

రాజు—తరువాత తరువాత.

విజ—అప్పుడు కోసలేశ్వరుఁడను అతిదర్పముచేత రుమణ్వంతునివలని పరాభవమును సహింపలేక, గజసమూహబాహుళ్యమయిన తనసైన్యము నంతను యుద్ధమునకు సిద్ధము చేసెను.

వసం—నాహృదయము కంప మొందుచున్నది. వేగిరము చెప్పు.

రాజు—అనంతరము.

విజ—అతఁడు కృతనిశ్చయుఁడయి,

మహాస్రగ్ధర.

సమరంబున్ జేయ వింధ్యాచలము వెడలి, చంచన్మదేభాళియున్ సిం
ధ్యము వేలొక్కండనంగా దశదిశ లలమన్, తత్క్షణంబే పదాతి
స్తుమిగాఁ ద్రొక్కించి యేనుంగులవితతులచే, గూల్పఁగా బాణవృష్టి
న్సుమహోగ్రుండై రుమణ్వంతుఁడు రిపుకడమిన్జూచి రెట్టింపుధాటిన్
కవిసె నప్పుడు మఱియును—

చ. శిరములు బాణఘాతములచేత శిరస్త్రచయంబులోఁ బడన్
శరములు తాఁకి గాయములజాడను రక్తము జాలువాఱఁగా
శరభసలీల శస్త్రకవచంబులతాఁకున నగ్ని పుట్టఁగా
దుర మొనరించెఁ గోసలుఁడు తూలి ప్రధానబలంబు రూపఱన్.

రాజు—ఇది యేమి? మనబలంబులుసహితము భగ్నము లగుచున్నవి!

విజ—గీ. మన రుమణ్వంతుఁ డొక్కఁడు మొనసి తాఁకి
కుంజరస్థుఁడై పోరాడుకోసలేంద్రు
నుత్తమాంగంబు ఖండించె నొక్క పెట్ట
నిశితవిశిఖశతంబులు నిగుడఁ జేసి,

వసం—జయము కలిగినది! జయము కలిగినది! మనకే జయము కలిగినది! (అని గంతులు వేయుచున్నాఁడు.)

రాజు—మేలు! కోసలరాజా! మేలు! శత్రువులుసహిత మీ పరిశారముగా నీపౌరుషమును వర్ణించుచుండుటచేత నీవు మృతుఁడవయ్యును శ్లాఘ్యుఁడవే. తరువాత; తరువాత.

విజయ—దేవా! అనంతరము రుమణ్వంతుఁడును కోసలదేశ పరిపాలనమునకయి నాజ్యేష్ఠభ్రాత యాయినసంజయవర్మను నిలిపి, గాయపడినగజబాహుళ్యము గలసేన నంతను వెంట నడిపించుకొని మెల్లమెల్లఁగా వచ్చుచున్నాఁడు.

రాజు—వసుంధరా! యౌగంధరాయణునికడకుఁ బోయి ప్రియవార్తను దెచ్చినందుకు కీతనికి మేము బహుమతి నిమ్మన్నామని చెప్పు.

వసుం—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని విజయవర్మతోఁ గూడ నిష్క్రమించు చున్నది.)

[అప్పుడు కాంచనమాల ప్రవేశించు చున్నది]

కాంచ—'ఓసీ! కాంచనమాలా! నీవువెళ్ళి యీయైంద్రజాలికుని రాజుగారిదర్శనము చేయించు మని దేవిగారు నాకాజ్ఞ యిచ్చిరి. (అని కొంచెము నడిచిచూచి) అదుగో రాజుగారు, ఆయనదగ్గఱకు వెళ్ళెదను. (దగ్గఱకు వెళ్ళి) దేవరకు జయ మగుఁగాక! జయ మగుఁగాక! దేవా! ఉజ్జయినీనగరమునుండి సంవరణసిద్ధి యనునైంద్రజాలికుఁడు వచ్చి యున్నాఁడని దేవిగారు తమతో విన్నవించు మన్నారు. దేవరవా రాతనికి దర్శన మిత్తురుగాక!

రాజు—మాకు వేడుకగా నున్నది. ఇప్పు డైంద్రజాలికుని శీఘ్రముగా తీసికొనిరమ్ము.

కాంచ—దేవరవారి యాజ్ఞ చొప్పునఁ జేసెదను. (అని వెళ్ళి నెమలిపింఛము చేతఁ బట్టికొని యున్నయైంద్రజాలికునితోఁగూడ మరల ప్రవేశించుచు)—అయ్యా! రండిరండి.

సంవరణ—(వచ్చుచున్నాఁడు.)

కాంచ—అదిగో ప్రభువువారు. వారిసన్నిధికి వెళ్ళుము.

సంవ—(దగ్గఱకు వెళ్ళి దేవా! జయ మగుఁగాక! జయ మగుఁగాక! (నెమలిపింఛము నాడించుచు నవ్వుచు)

గీ. ఇంద్రజాలనామము గల్గె నెవనివలన
నట్టియింద్రునిచరణంబు లాశ్రయింతు;
విదితయశుఁడయి మఱి జాలవిద్యలకును
గురువయినయట్టి శంబరుఁ గొలుతు నేను.

దేవా! ఏమి కావలెను?

గీ. అవనిమీఁదను జంద్రుఁడో, దివిని నగమొ,
జలములో నగ్నియో, ప్రదోషంబొ పగలు,
ప్రభువువారికి దేనిపై వాంఛ గలదొ
యదియు సిద్ధించు నానతీయంగవలయు.

గీ. హరిహరబ్రహ్మ లాదిగా నఖిలసురల
మింటఁ జూపింతు నిప్పుడ మీకు నేను;
సిద్ధవిద్యాధరామరస్త్రీసమూహ
నృత్యమును మీరు చూడుఁడీ నింగిమీఁద.

వసం—మిత్రుఁడా! జాగ్రత్తగానుండుము. ఇటువంటిగర్వము గలవానికి సర్వము సంభావ్యమేయగును.

సంవ—దేవా! పలుమాటలేల? దేవరవారు మనసులో దేనిని

చూడఁగోరుదురో దానినెల్లను నాగురువుయొక్క మంత్రప్రభావము చేతఁ జూపఁగలను.

రాజు—ఓయీ! దేవివచ్చినదాఁక నుండుము—కాంచనమాలా! దేవిగారికడకుఁ బోయి యీయైంద్రజాలికుఁడు నీవాఁడు; ఈప్రదేశము విజనముగా చేయఁబడినదిగనుకర'మ్మని చెప్పు.ఆమెతో గలిసియే మేమీవినోదమును జూచెదము.

కాంచ—ఏలినవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.(అని వెళ్లి వాసవదత్తా సహితముగా మరల ప్రవేశించుచున్నది.)

వాస—కాంచనమాలా! ఉజ్జయినీనగరమునుండి వచ్చినాఁడన్నమాత్రముచేతనే నా కాయైంద్రజాలికునియందు పక్షపాతము కలుగుచున్నది.

కాంచ—పుట్టినింటివంకవాఁడు గనుక దేవిగారిచే నితఁడాదరింపఁబడఁ దగినవాఁడు, దేవీ! రమ్మురమ్ము. (అనినడచుచు) అదుగో రాజుగారు, సమీపమునకు వెళ్ళుము.

వాస—(దగ్గఱకు వెళ్ళి) భర్తా! జయముగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

రాజు—దేవీ! ఇతఁడు బహువాక్యములు పలికినాఁడు, కాఁబట్టి యిక్కడనే కూరుచుండి యిది చూతము.

వాస—(కూరుచున్నది.)

రాజు—ఓయీ! వివిధములయిన నీయింద్రజాలమును గనఁబఱుపుము.

వసం—దేవరవారిసెలవుప్రకారము చేసెదను. (అని బహువిధముల చిందులుత్రొక్కుచు నెమలిపింఛము నాడించుచు 'హరిహర

బ్రహ్మ''లను పద్యమును మరలఁ జదువుచున్నాఁడు. అప్పుడందఱును విస్మయపడి చూచుచున్నారు.)

రాజు—(పయివంకఁజూచి పీఠమునుండి లేచి) ఆశ్చర్యము !

వసం—ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

రాజు—దేవీ! చూడుము—

సీ. పద్మాసనస్థుఁడై బ్రహ్మదేవుండదె యొక
చోట వెలుఁగొందుచున్నవాఁడు
శంకరుండల్లదె చంద్రకళావతం
సుండయి యొకవంక సొగబు మీఱు
దైత్యారి యతఁడె గదాచక్రఖడ్గశా
ర్ఙ్మకములతో నాల్గుభుజములందు
నైరావతంబెక్కి యతఁడె దేవేంద్రుండు
తిన్నగాఁ గన్పడుచున్నవాఁడు
చరణములనూపురములు సుస్వరము లీన
దేవతాసుందరులతోడ దినమునందుఁ
దక్కఁగలయట్టి యమరబృందంబు లివిగో
నృత్యమొనరించెదును గడు నేర్పుమీఱ.
వాస—ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

వసుం—ఇంద్రజాలికా! మేలుమేలు! నీవు నీ నేర్పునంతను గనఁబఱిచితివి! (రహస్యముగా) ఓరితొత్తుకొడకా! ఇంద్రజాలికా! ఈచూపఁబడిన దేవతలతోడను, అప్సరసలతోడను మాకుపని యేమి! ఈయనను సంతోషపెట్టఁ గలుగుదువేని, సాగరికను జూపుము.

[అప్పుడు వసుంధర ప్రవేశించుచున్నది.]

వసుం——(రాజు సమీపమునకు వచ్చి) భర్తా! జయమగుగాక! జయమగుగాక ! మంత్రియైన యౌగంధరాయణుడు దేవరవారి చరణసన్నిధానమున "సింహళేశ్వరుఁడు అనిన విక్రమ బాహువుచేతఁ బంపఁబడిన యాతని ప్రధానమంత్రియగు వసుభూతి మనకించుకిదైన బాభ్రవ్యునితోఁగూడ వచ్చియున్నాఁడు, ఆతని కీమంచిముహూర్త మున నే యేలినవారు దర్శన మియ్యవలెను. నేనును కార్య శేషమును ముగించి దర్శనమునకు వచ్చెదను." అని విన్నపము చేయుచున్నాడు.

వాస——దేవా! కొంచెమునే యింద్రజాలమును చాలింప నియమించి, మా పినతండ్రిగారి యొద్దనుండి ప్రధానమంత్రియైన వసుభూతి వచ్చియున్నాఁడు గనుక ముందుగా దేవరవారాతనికి దర్శన మియ్యవలెను.

రాజు——దేవి చెప్పినట్లు చేసెదను. (ఐంద్రజాలికుని గూర్చి) ఓయీ! నీవిప్పుడు కొంచెము తాళుము

వసుం——(మరల పింఛము త్రిప్పుచు) దేవరవారి యాజ్ఞాప్రకారము చేసెదను. (అని వెళ్ళుచు) దేవరవారవశ్యముగాఁ జూడఁదగినది నావద్ద నిఁక వేడుకమాత్రి మున్నది.

రాజు——మేమది తరువాతఁ జూచెదము.

వాస——కాంచనమాలా! ఈతనిని తీసికొని వెళ్ళి పారితోషికమిప్పింపుము.

కాంచ——దేవిగా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని యైంద్రజాలికునితోఁగూడ వెళ్ళుచున్నది.)

రాజు——(వసంతకునివంక తిరిగి) నీ వెదురుగా వెళ్ళి వసుభూతిని తీసికొని రమ్ము.

వసం—దేవర యానతిచ్చినట్లు చేసెదను.

(అని వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

[వసంతకుఁ డెదురుగా వెళ్ళి తీసికొనిరాఁగా వసుభూతియు బాభ్రివ్యుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వసం—మంత్రివరా! రమ్ము రమ్ము.

వసు—(అంతటనుగలయఁజూచి) ఆహా! ఉదయనమహారాజు ప్రభావము!

సీ. విజయగజంబుల వీక్షించి ముందుగా
ముఖశాలవాకిట మోదమంది
తరువాత నుత్తమతురగచయంబులఁ
గన్నులపండువు గాఁగఁజూచి
యాపలఁ గనుఁగొనఁ(?) వ్యహూ గానరవమున
కొమ్మలో నెంతయు హర్ష మొంది
యటుపిమ్మటను దర్శనార్థము వేచెడి
క్ష్మాతలపతులతో క్షణము నిలిచి
వాకిటనె సింహళేశ్వరు వైభవంబు
నెల్ల మఱచితి క్షణములో నిప్పు డేను
ద్వారగతుఁడనై కౌతుకగౌరవమున
గ్రామ్యగతినైతి నగరెడ్డు కనవియట్లు.

బాభ్రి—వసుభూతీ! చిరకాలమున కిప్పుడు ప్రభువును చూడఁగలనను సంతోషాతిశయము చేత నేనో క్రొత్తయవస్థ ననుభవించుచున్నాను. ఎట్లన—

చ. ముదిమిని బుట్టుకంపము ప్రపూర్ణభయంబున వృద్ధిగాంచెడున్
గదరెడుఁ జీకటుల్ మసక గ్రమ్మినదృష్టికి బాష్పవారిచే

న్గదలిక౯ బెంచె గద్గదిక నాదగుస్పష్టము కానివాణికిన్
ముదిమికి సాయ మయ్యెడును భూధవుఁజూచెడు వేడ్క నాకిటన్.

వసం—(ముందుకు వచ్చి) మంత్రివరా! రమ్ము రమ్ము.

వసు—(వసంతకుని మెడలో రత్నహారము చూచి రహస్య ముగా) బాభ్రవ్యా! ఇది మనము బయలుదేఱినప్పుడు మారాజుగారు తమ కొమార్తెకిచ్చిన రత్నమాలలాగున నే యున్నది.

బాభ్రవ్య—అమాత్యా! పోలిక యాలాగున నే యున్నది. ఆమె హారము వసంతకుని కెట్లు వచ్చినదో యడిగి తెలిసికొనెదను.

వసు—బాభ్రవ్యా! అడుగవలదు. గొప్పరాజులవద్ద బహు రత్నము లుండును గనుక, దానినిపోలినది మాఱియొక భూషణముండుట దుర్లభము కాదు. (అని నడచుచున్నాఁడు.)

వసం—(రాజునుద్దేశించి) వత్సరాజా! అడుగో మంత్రి, ఎదురుగా వెళ్ళుము.

వసు—(దగ్గఱకు వెళ్ళి) దేవా! జయ మగుఁగాక!

రాజు—(లేచి) అభివాదముఁ జేయుచున్నాను.

వసు—దేవరకు గొప్ప శ్రేయస్సు కలుగునుగాక!

రాజు—మంత్రికి పీఠము పీఠము.

వసం—(పీఠము తెచ్చి) అమాత్యా! ఇదిగో పీఠము కూరుచుండుము.

వసు—(కూరుచున్నాఁడు.)

బాభ్ర—దేవా! బాభ్రవ్యుఁడు ప్రణామము చేయుచున్నాఁడు.

రాజు—(వీపుమీఁద చేయివైచి) బాభ్రవ్యా! ఇక్కడ కూరుచుండుము.

బాభ్ర—కూరుచుండి) దేవీ! బాభ్రవ్యుఁడు ప్రణమిల్లు చున్నాఁడు.

వసం—అమాత్యా! అదిగో వాసవదత్తా దేవి ప్రణమిల్లు చున్నది.

వాస—అయ్యా! నమస్కారము చేయుచున్నాను.

వసు—దేవీ! వత్సరాజుతో తుల్యుఁ డయిన సుపుత్రుని గనుము. (అందఱును కూరుచున్నారు.)

రాజు—అయ్యా! వసుభూతీ! మహానుభావుఁ డయిన సింహళేశ్వరునకు కుశలమా?

వసు—(ప్రక్కవంకఁజూచి నిట్టూర్పు విడిచి) దేవా! మందభాగ్యుఁడ నయిన నే నిప్పు డేమని చెప్పుటకును తెలియకున్నది. (అని క్రిందు చూచుచున్నాఁడు)

వసం—(తనలో) ఇతఁ డేమి చెప్పునో తెలిసికోలేకున్నాను.

వాస—(విషాదముతో తనలో) అయ్యో! వసుభూతి యిప్పు డేమి చెప్పునో గదా?

రాజు—వసుభూతీ! ఈవిధముగా నీ వేల వ్యాకులపడుచున్నావో నాకుఁ జెప్పుము.

బాభ్ర—(రహస్యముగా) ఆలస్యమేల? చెప్పదగిన దేమో యిప్పుడే చెప్పి వేయుము.

వసు—(కన్నీటితో) దేవా! చెప్పుట యశక్యమే యయినను మందభాగ్యుఁడ నయిన నేను దేవరవారికి విన్నవించెదను. సింహళేశ్వరుని కొమార్తె సౌభాగ్యవతి యగు రత్నావళి నేరాజు తనభాగ్యముచేత వివాహమాడఁ గాంచునో యాతఁడు సార్వభౌముఁ డగునని యొకసిద్ధుఁ డానతిచ్చెను.

రాజు—తరువాత, తరువాత.

వసు—సిద్ధదేశమునందలి విశ్వాసముచేత యౌగంధరాయణుఁడు దేవరవారి నిమిత్తము పలుమాఱు ప్రార్థించినను వాసవదత్తకు మనఃఖేదము కలుఁగు నని సింహళేశ్వరుఁ డామె నిచ్చుట కొప్పుకొనకపోయెను.

రాజు—(రహస్యముగా) దేవీ! నీ పినతండ్రి మంత్రి యిప్పు డేమి యీలాగున నబద్ధము చెప్పుచున్నాఁడు?

వాస—(ఆలోచించి) ప్రాణేశ్వరా! ఇక్కడ నెవ రబద్ధ మాడుచున్నారో నేను తెలియఁజాలను.

వసం—ఆమె కేమి సంభవించినది?

వసు—అనంతరము లావణకమునందు వాసవదత్తాదేవి కాలి చచ్చిపోయినదని జనప్రతీతిని కలిగించి, సింహళేశ్వరునికడకు బాభ్రవ్యుని బంపి యాకన్య నిమ్మని మరల నడిగించెను. తరువాత మారాజు కొంతచింతించి, దేవరవారితోడి తనసంబంధము లోపించరా దని యారత్నావళిని దేవరవారి కిచ్చుటకుఁ బంపఁగా, మేమామెను వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చునప్పుడు సముద్రములో నోడ పగిలి యామె మునిఁగిపోయినది. (అని యేడ్చుచు తల వంచుకొను చున్నాఁడు.)

వాస—(కన్నీటితో) అయ్యో! నేను చెడితిని! హా! మందభాగ్యురాలా! హా! సోదరీ! రత్నావళీ! నీ విప్పు డెక్కడ నున్నావు? నాకు ప్రతివచన మిమ్ము.

రాజు—ఊఱడుము. ఊఱడుము. దైవగతి మనకు దురవగాహము. ఓడ పగిలి మునిఁగిపోయినవారును మరల లేచివత్తు రనుటకు నీకు వీరే నిదర్శనముగా నున్నారు. (అని వసుభూతిని బాభ్రవ్యుని జూపు చున్నాఁడు.)

వాస—ప్రాణేశ్వరా! అట్లే యగునుగాక! నా కంతటిభాగ్య మేలాగునఁ గలుగును?

రాజు—(రహస్యముగా) బాభ్రవా! దీనివాస్తవ మేమి? నాకేమియుఁ దెలియకున్నది.

బాభ్ర—దేవా! వినుండి.

[తెరలోపల గొప్పకలకలము]

ఉ. జ్వాలలగుంపు హర్మ్యముల బంగరుశృంగపుటింపు నింపంగాఁ,
గీలలనిండు వేఁడిమి నొగిం బువ్ఁదోఁటలచెట్లు వాడఁగా,
నీలపయోదశోభ నిడ నిక్కని ధూమము కృత్రిమాద్రికిన్,
స్త్రీలు తలంక నంతిపురిఁ జేరె హరాత్తుగ నగ్ని యియ్యెడన్.
గీ. లావణకము చెంత దేవి కాలి గతించె
నన్నయాప్రవాద మరయ నిపుడు
సత్యహాసనంగ జ్వాలాసమూహంబు
పొదివి యొకట నంతిపురిని గ్రమ్మె.

(అందఱును తొందరపడి చూచుచున్నారు)

రాజు—అంతఃపురమున నగ్ని పుట్టినదాయేమి? (తొట్రుపాటుతో లేచి) అయ్యో! వాసవదత్త కాలిపోయినదేమో! హా వాసవదత్తా! హా ప్రియురాలా!

వాస—ఇది యేమి విభ్రాంతి? నేను మీపార్శ్వమునందే యున్నాను. ఓరాజా! కాపాడుము. కాపాడుము.

రాజు—దేవీ! తత్తరపాటువలన పార్శ్వస్థురాలవయి యున్నను నిన్ను చూకలేకపోయితిని! (అని యామెచేయి పట్టుకొని) దేవీ! ఊరడుము,

వాస—ప్రాణేశ్వరా! ఈమాట నన్నుఁగూర్చి నేను చెప్ప లేదు. దయమాలినదాననయి నేనక్కడ సాగరికను గొలుసులు వేసి కట్టిపెట్టి యుంచినదానను. అది విపత్తు నొందుచున్నదిగనుక దానిని కాపాడుము.

రాజు—ఏమీ! సాగరిక విపత్తులో నున్నదా? అక్కడకు వెళ్లెదను.

వసు—దేవా! ఏమి? నిష్కారణముగా మిడుతవలె నగ్ని హోత్రముమీఁది కుఱక సాహసించుచున్నావు!

బాభ్ర—దేవా! వసుభూతి యుక్తమయినమాట చెప్పినాఁడు.

వసం—(రాజు నుత్తరీయముతో పట్టుకొని) మిత్రుఁడా! సాహసము చేయకుము.

రాజు—(ఉత్తరీయమును లాగుకొని) ఓరిమూర్ఖుఁడా! సాగ రిక విపత్తు నొందుచున్నది. ఇప్పుడును నేను ప్రాణములను దాఁచు కొందునా? (అని యగ్నిప్రవేశమును నటించి, పొగలో బాధపడు చున్నట్లభినయించుచున్నాఁడు)

బాభ్ర—ఏమి? ఈస్వల్పవిషయమున భరతకుల మింతటితో నశింపవలసినదా? వట్టిమాటలతో నేమి ప్రయోజనము? నేనును స్వామిభక్తికిఁ దగినట్లు నడచెదను.

రాజు— [మూర్ఛమీఁ;

చ. జ్వలన! ప్రశాంతిఁ బొందుము; ప్రశాంతిని బొందుము; ధూమ
నిలువక మంటగుంపులను నీవిటు లేటికిఁ జేర్చె దేవు మై?
దలపఁ బ్రియావియోగశిఖదగ్ధుఁడఁగాక చెలంగు నన్ను నీ
విల నిఁక నేమిచేయఁగల వీప్రళయాగ్నిశిఖాసమృద్ధిచేన్?

వాస—ఏమీ! దుఃఖభాజన మయిననావచనముచేత నే[ప్రాణే శ్వరున కీవిధావస్థ సంభవించినది! ఇక్కడనుండి నేనేమి చేయుదును? నేనును [ప్రాణేశ్వరునితోడనే చనియెదను.

వసం—అమ్మా! నేను నీకు ముందుగా దారి తీసెదను.

వసు—ఏమీ! వత్సరాజు వహ్నిలోనే ప్రవేశించినాఁడు! రాజపుత్రికయొక్క విపత్తును జూచి యిక్కడనే దేహము విడుచుట నాకును యుక్తము.

బాభ్ర—హా! మహారాజా! ఏమి? నిష్కారణముగా భరత కులమునకు సంశయస్థితిని దెచ్చినావు! నేను ప్రభుభక్తికి దగినట్లు ప్రవర్తించెదను. (అని యందఱును అగ్నిప్రవేశమును నటించు చున్నారు)

రాజు—(కుడిభుజ మదరుటచూచి) ఈయవస్థలోనున్న నాకు దీనివలన నేమిఫలముకలుగును? (ముందుకుచూచి హర్షముతోడి తత్తఱపాటుతో) అదిగో వహ్నిజ్వాలలు సమీపింపఁగా సాగరిక కనఁబడుచున్నది. నేను వేగిరము వెళ్ళి యామెను కాపాడెదను.

[అప్పుడు సంకెళ్ళతో సాగరిక ప్రవేశించుచున్నది]

సాగ—(అంతటను గలయఁజూచి) నాభాగ్యముచేత నగ్ని హోత్రుఁడంతటను ప్రజ్వరిల్లుచున్నాఁడు. ఇప్పుడు నాకు దుఃఖావ సానము కలుగును.

రాజు—(వేగముగాచేరఁబోయి) ఓప్రియురాలా! ఏమి? ఇప్పుడు సహితము ప్రాణము నుపేక్ష సేయుచున్నావు!

సాగ—(రాజునుజూచి తనలో) ఏమీ! నాప్రియుతమునిజూచి

మరల నాకు జీవితాశ కలుగుచున్నది! (ప్రకాశముగా) భర్తా! రక్షింపుము; రక్షింపుము.

రాజు—ఓసి పిఱికిదానా! భయపడకుము.

గీతపద్యము—క్షణము సహింపు మీధూమసంచయంబు;
(ముందువంకఁజూచి) అకట! మండెడు స్తనగళితాంశుకంబు,
(నిపుణముగాఁజూచి) తలఁకెదేటికి? సంకిళ్ళు దాల్పనేల?
వడిగ నిన్నుఁగాతు, నన్నీవు పట్టుకొమ్ము.

(అని కంఠమును కౌఁగిలించుకొని కన్నులుమూసికొని స్పర్శసుఖము నభినయించుచు) ఆహా! నాసంతాపమంతయు క్షణములో పోయినది. ఓప్రియురాలా! ఊఱడుము; ఊరడుము.

గీ. సుదతిరో! నిన్ను స్ఫుటముగాఁ జుట్టుకొనియు
నగ్నిహోత్రుఁడు నిను గాల్పఁడయ్యె నిపుడు;
తలఁచిచూడంగ నాతనితాపమునను
నీదు స్పర్శయె హరియించు నిక్కముగను.

(కన్నులు తెఱచిచూచి) ఓహో! మహాశ్చర్యము! ఈయగ్నిహోత్రమేమయిపోయినది? అంతఃపురముయొక్క యిప్పటియవస్థ యేమయినది? (వాసవదత్తను జూచి) ఏమి? ఈమె యవంతిరాజతనయా?

వాస—(సంతోషముతో రాజశరీరమును తడివి చూచుచు) ప్రాణేశ్వరా! భాగ్యవశమున మీరు రక్షితశరీరులుగా నున్నారు.

రాజు—ఇతఁడు బాభ్రవ్యుఁడా!

బాభ్ర—మహారాజా! మీకు జయమగుఁగాక! పుణ్యవశమున దేవర తిన్నగా నుండుటచేత మేము మరల ప్రాణములు గలవార మయితిమి.

రాజు— ఇతఁడు వసుభూతియా?

వసు— దేవా! అదృష్టముచేత వర్ధిల్లుచున్నావు.

రాజు—మిత్రుఁడా!

వసం— దేవరకు జయమగుఁగాక!

రాజు —(ఆలోచించి వితర్కముతో) ఇది స్వప్నమా? మతిభ్రమా? లేక యింద్రజాలమా?

వసం—మిత్రుఁడా! సందేహింపఁబనిలేదు. ఇదియింద్రజాలమే తొత్తుకొడు కాయైంద్రజాలికుఁడు వెళ్లునప్పుడు దేవరవారింకొక వినోదము నవశ్యముగాఁ జూడవలెనన్నాఁడు. అదేయిది.

రాజు— దేవీ! నీమాటలనుబట్టి సాగరికనిప్పుడీవలకుఁదీసికొని వచ్చినాఁడను.

వాస—(నవ్వి) ప్రాణేశ్వరా! నాకంతయుఁ దెలియును.

వసు—(సాగరికనుఁజూచి రహస్యముగా) బాభ్రవ్యా! ఈమె మనరాజపుత్రికవలె నున్నది.

బాభ్ర—అమాత్యా! నాకును గాలాగున నే కనఁబడుచున్నది.

వసు—(ప్రకాశముగా రాజుతో) దేవా! ఈకన్యక యెక్కడిది?

రాజు— దేవి యెఱుఁగును.

వసు— దేవీ! ఈకన్యక యెక్కడిది?

వాస—అమాత్యా! ఈచిన్నది సముద్రమున దొరకినదని చెప్పి మంత్రియైన యౌగంధరాయణుడు నాకొప్పగించినాఁడు. అందుచేత నే యిది సాగరిక యనఁబడుచున్నది.

రాజు—(తనలో) ఏమి! యౌగంధరాయణుఁడు నాతోఁ గొంచెమైనను జెప్పక పోయెను! అతఁడీమెను రాణి కేలయర్పించి యుండును?

వసు—(రహస్యముగా) బాభ్రవ్యా! ఈపోలికయు వంసతకుని కంఠమునందలి రత్నమాలయు నీమె సాగరమునుండి దొరకుటయు విచారింపఁగా నీమె సింహళేశ్వరపుత్రిక యయినరత్నావళియు యినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. (అని సమీపమునకు వెళ్ళి బిగ్గరగా) అమ్మా! రత్నావళీ! రాజపుత్రీ! నీవిటువంటియవస్థను పొందియున్నావా?

సాగ—(వసుభూతిని జూచి కన్నీటితో) అయ్యో! మంత్రీ! వసుభూతీ!

వసు—ఆహా! చెడితిని! నేను మందభాగ్యుఁడను. (అని భూమి మీఁద పడుచున్నాఁడు.)

సాగ—హా! మందభాగ్యురాల నయిననేను చెడితిని. హా తండ్రీ! హాతల్లీ! మీరెక్కడనున్నారు? నామాటకు మాఱుపలుకుఁడు. (అని సంతాపించుచు మూర్ఛపోవుచున్నది.)

వాస—(తొట్రుపాటుతో) బాభ్రవ్యా! ఈమె నాతోఁబుట్టిన పడుచైన రత్నావళియా?

బాభ్ర—అవును. ఈమె నీచెల్లెలే.

వాస—(రత్నావళిని కౌఁగిలించుకొని) సోదరీ! ఊఱడుము; ఊఱడుము.

రాజ—ఏమీ! గొప్పవంశమునందుఁ బుట్టినసింహళేశ్వరుఁడయినవిక్రమబాహునికూఁతురా యీమె?

వసం—(తనలో) రత్నమాలను చూచినప్పుడిటువంటిరత్నమాల సామాన్యజనుల కుండదని నేను మొట్టమొదటనే తెలిసికొన్నాఁడను.

వసు—రాజపుత్రీ! ఊఱటపొందుము. ఊఱటపొందుము

పెద్దదయినసీచుప్ప నీకొఱకు దుఃఖించుచున్నది; ఆమె నాలిగనము చేసికొమ్ము.

రత్నా—(ఊఁటడిల్లి క్రిందిచూపున రాజును జూచి తనలో) నేనపరాధము చేసియున్నదాననుగనుక దేవికి ముఖమును చూపఁజాలకున్నాను. (అని యధోముఖ యగుచున్నది.)

వాస—(బాహువులు సాఁచి కన్నీటితో) రమ్ము. అతినిష్ఠురురాలనైన నా ప్రియసోదరీ! ఈలాగున వచ్చి నీస్నేహమును గనఁబఱుపుము. (అని కంఠమును కౌఁగిలించుట నటించి, రాజుతో రహస్యముగా) ప్రాణేశ్వరా! నేను చేసినక్రూరకృత్యముచేత నాకు సిగ్గగుచున్నది. కాఁబట్టి యీమెయీబంధమును శీఘ్రముగా విడిపింపుము.

రాజు—(సంతోషముతో) దేవి చెప్పినట్లు చేసెదను (అని సాగరికకట్లు విప్పుచున్నాఁడు)

వాస—ప్రాణేశ్వరా! మంత్రియైన యౌగంధరాయణుఁడే నన్నింతకాలము క్రూరురాలినిగాఁ జేసినాఁడు. అతఁడు నిజము తెలిసినవాఁ డయ్యును చెప్పినవాఁడు కాఁడు.

[అప్పుడు యౌగంధరాయణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

యౌగం—

ఉ. నావచనంబునం గలిగె నాథునియోగము రాణి కెంతయున్,
దేవికి సంభవించు సవతింగనుదుఃఖము; నందుచేత నే
న్నావరుఁ డొందు సర్వమహి; మన్ననసేయునెవమ్చు దేవి న
న్నావిధమయ్యు నాదు మొగ మాపెకుఁజూపఁగ లజ్జయయ్యెడున్

అట్లు కాకపోయిన మఱి యేమి చేయను? నిశ్శంకముగా కార్యనిర్వాహణము చేయువాఁడు మానసీయులయెడలసహితము నిటువంటిస్వామి

భక్తివ్రతమును నెఱవవేవలయును. (చూచి) అదె మహారాజుగారు సన్నిధికి వెళ్ళెదను. (సమీపించి) దేవా! జయ మగుఁగాక! జయ మగుఁగాక! దేవరవారికి నివేదింపకుండఁ జేసిన కార్యమున కయి నన్ను క్షమింపుఁడు. (అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

రాజు—మాకు నివేదింపకుండ నీ వే కార్యమును జేసితివి?

యౌగం—దేవరవారు పీఠమును పరిగ్రహింపుఁడు. సమస్తమును విజ్ఞాపనము చేసెదను.

[రాజుతోఁ గూడ నందఱును స్వస్థానములఁ గూరుచున్నారు.]

యౌగం—దేవా! వినుఁడు. ఈమె సింహళదేశాధీశ్వరుని కొమార్తె. ఈమెను పాణిగ్రహణము చేసికొన్నవాఁడు సార్వభౌముఁ డగు నని యొకసిద్ధునివలన నెఱిఁగి యాతనివచనమునందులినమ్మకము చేత నేను పలుమాఱు దేవరవారి కీమె నిమ్మని సింహళేశ్వరునిఁ బ్రార్థించినను వాసవదత్తా దేవికి మనోవ్యథ కలుగునని యాతఁడిచ్చిన వాఁడు కాఁడు.

రాజు—తరువాత నేమి జరిగినది?

యౌగం—(లజ్జతో) అప్పుడు లావణకమున దేవి కాలిపోయిన దని ప్రవాదము కలిగించి యాతనిసమ్ముఖమునకు బాభ్రవ్యునిఁ బంపినాఁడను.

రాజు—యౌగంధరాయణా! తరువాతిసంగతి మేము విన్నారము. ఏమి యాలోచించి యీమెను దేవిగారి కొప్పగించినావు?

వసం—మిత్రుఁడా! ఈతఁడు చెప్పకయే యీతనియభిప్రాయము నాకు తెలిసినది. ఈమె యంతఃపురమున నుండినచో మీ రంతఃపురమునకు వెళ్ళినప్పుడు మీకు సులభముగా కనఁబడునని.

రాజు—యౌగంధరాయణా! వసంతకుఁడు నీయభిప్రాయమును తిన్నగా గ్రహించినాఁడా?

యౌగం— దేవరవా రన్నట్టే.

రాజు—ఐంద్రజాలికుని కృత్యముసహితము నీపనియే యని తలఁచెదను.

యౌగం—అట్లుగాకపోయినయెడల, అంతఃపురమున బంధింపబడియున్న యీ యామెకు దేవరవారి సందర్శన మెట్లు కలుగును! ఈమె కనఁబడకున్న వసుభూతి యీయామె నెట్లానవాలు పట్టగలుగును! (నవ్వుచు) ఇప్పుడు సంగతి తెలిసినది గనుక, ఇఁకమీఁద చెల్లెలి విషయమయి యేమి జరగవలయునో యిప్పుడు దేవి నిర్ణయిఁపవలసి యున్నది.

వాస—(చిఱునవ్వుతో) అయ్యా! అమాత్యా! రత్నావళిని రాజుగారి కిమ్మని స్పష్టముగానే చెప్పరాదా?

వసం—అమ్మా! మంత్రియభిప్రాయమును సరిగానే కని పెట్టినావు.

వాస—(చేతులు సాఁచి) రమ్ము. రత్నావళీ! రమ్ము. ఇప్పుడు నా తోడఁబుట్టినదాన వయినందుకు తగినట్లుకమ్ము. (అని రత్నావళిని తననగలతో నలంకరించి చేయి పట్టుకొని రాజుదగ్గరకు వెళ్ళి) దేవా! ఈరత్నావళిని ప్రతిగ్రహింపుము.

రాజు—(సంతోషముతో చేతులు చాఁచి) దేవిగారి ప్రసాదము నెవరు మన్నింపకుందురు? (అని సాగరికను పరిగ్రహించుచున్నాఁడు.)

వాస—ప్రాణేశ్వరా! ఈమెబంధువులు దూరమున నున్న వారు, కాఁబట్టి యీమె తన బంధుబృందము నెప్పుడును దలంప కుండునట్లుగా నీమెవిషయమున నడుచుకొమ్ము.

రాజు—దేవి యాజ్ఞాపించినట్లే నడుచుకొనెదను.

వసం—(సంతోషముతో నృత్యము చేయుచు) ఇహీహీ! ఓహో! దేవరకు జయమగుఁగాక! భూమండల మంతయు నిప్పుడు నాప్రియమిత్రునియొక్క హస్తగత మైనది.

వసు—రాజపుత్రీ! వాసవదత్తాదేవికి నమస్కారము చేసి గౌరవింపుము.

రత్నా—(అప్రకారముగా చేయుచున్నది.)

బాభ్ర—(వాసవదత్తనుగూర్చి) దేవీశబ్దధారణమునకు నీవే తగినదానవు.

వాస—(రత్నావళిని కౌఁగిలించుకొని దేవీశబ్దముచేత ప్రసాదము చూపుచున్నది.)

బాభ్ర—నేను పడ్డ శ్రమయంతయు నిప్పుడు సఫల మైనది.

యౌగం—దేవా! నేను దేవర కింకరను నేమి ప్రియముచేయ వలయునో సెలవిండు.

రాజు—ఇదిగాక యింకను బ్రియ మేమి గలదు?

ఉ. విక్రమబాహుతో నొదవె వియ్యము రాజ్యమునుఁ లభించె, భూ
చక్రము చేపడం దొరకె సాగరికాసతి సారభూతయై,
యీకిృయఁ జెల్లెలిం బడసి యెంతయు మోదముఁ జెందెరాణి;వి
ర్వక్రతఁ గోసలుల్ గడుఁబరాజితులైరి; మ రేమికోరుదుఁ?

అయినను,

పంచపాది.

గీ. వసుధ సస్యాఢ్య యగుఁగాక ! వాసవుండు
వాన లిచ్చుఁగాక! సదనుష్ఠానములకు
ద్విజులు తనియింపుదురుగాక త్రిభువనముల !
సుఖ మగునుగాక సతతంబు సుజనతతికి !
దుర్జనకఠోరభాషలు దొలఁగుఁగాక !

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

సంపూర్ణము.
